

RATSIONALIST

KULTUURPOLIITILINE KUUKIRI

SISU:

MN.	Eestluse usulisest orientatsioonist.
Rudolf Reier.	Ristiusk kui vääropetus.
V. Kolt.	Meie majanduslikust tänapäevast.
M. Laosson.	Naisküsimusest.
	Ühe-soo hegemoonia ja usk.
	Horisondilt.

Nr. 8

DETSEMBER

1933

RATSIONALIST

Tellimisbänd: 1 kuud — 35 s.,
2 kuud — 70 s., 3 kuud — 1 kr.,
6 kuud — 2 kr.

Ilmub 1 kord kuus.
Toimetuse aadr.: Tartu, Tööstuse t. 13, 16.

Tellimisi võtavad
vastu pääle toimetuse
kõik postiasutised.

Nr. 8

Detsember

1933

Eestluse usulisest orientatsioonist.

Kas ristiusk või taarausk?

MN.

„Ratsionalistis“ avaldatud usuteaduskonna sulgemise nõudmise puhul on võtnud selle teaduskonna kaitseks sõna prof. Tennmann („Vaba Sõna“, „Usuteadusline Ajakiri“). Tõlgitsedes tendentslikult teaduse mõistet üldse, žongleerides osavasti paradoksidega, püüab ta õigustada kristluse ja usuteaduskonna olemasolu. Üldiselt jääb ta kirjutistes täiesti selgusetuks, milles seisab usuteaduskonna teaduslik, kultuuriline, rahvuslik funktsioon ja ühiskondlik väärtus.

Kui selles ajakirjas rünnatakse kirikut, siis on näidatud ka alus, miks seda tehakse — see on kiriku täieline o t s t a r b e t u s praeguses ühiskonnas. Ja kui siin räägitakse kristluse langusest, siis ei ole siin ainult soov mõtte isaks, vaid see on paratamatu järeldus ajaloo senisest käigust — see käik näitab preesterkonna tegevusraadiuse järjekindlat vähenemist, võimupiirkonna kitsenemist ja ülesannete loovutamist teistele organisatsioonidele. Ja preesterkonna tugevus on ju religiooni tugevuse baromeetriks.

Oli aeg, kus ainsaks võimuks oli preesterkond, kus religiooni oli „tasalülitatud“ kõik ühiskondliku elu avaldused. Kultuuri arenguga käib käsikäes kõigi elualade emantsipeerumine religioonist. Preesterkonnale kuulus varem administratiivne võim — sellest pole säilitanud ta peaaegu midagi. Preestrid kehastasid varem ka sõjalist võimu — sellest on säilinud viimse mälestusena vaid paavsti dekoratiivne kaardivägi. Preester oli varem primitiivse ühiskonna ainuke teadusmees — praegu on teadus temast lahutatud ja ähvardab teda hävitada. Usulised tseremooniad olid omal ajal ainukeseks kunstiks — praegu rahuldavad need ainult kõige labasema hingeeluga inimesi. Kirik oli kord ka majanduslik suurvõim — praegu sel alal temaga ei arvestata.

Preester oli kunagi ainuke arst, kelle käest usklik oma kehale rohtu sai, seile tegevuseala pidi ta raske südamega loovutama ilmlikule arstile. Nii on preestrid tänini suutnud hoida oma käes vaid ühe ala — inimese hinge. Kuna nad on kaotanud kõik positsioonid, siis hoiavad nad sellest kramplikult kinni — kõlbluse huvide nimel. Aga ka siin on tekkinud võistleja viimase aja hingeteaduse näol, mis preestrid ähvardab suruda välja ka hinge alalt ja sellega ühtlasi oleks nad surutud välja ka ühiskonnast. Ei ole kahtlust, kuhu poole siin liisk langeb. Kuna moodis hingeteadus päälegi toonitab kristluse kahjulikkust hingele, siis ei saa nad ka kõrvuti seista.

On täiesti küsitav kristluse ajalooline väärtus eestlusele. Dr. O. Loorits'a uurimused (Eesti rahva usund jm.) näitavad, et kristlus meile midagi positiivset pole toonud, küll on aga temaga kaasas käinud negatiivsed nähtused. Oletame, et kristlus meil praegu suurt kahju ei tee ja et usuteaduskond võiks kiriku ametnikkude valmistamiseks siiski püsida. Siin tõuseb küsimus, miks peab riik pidama ülal teaduskonda, mis valmistab ametnikke päämiselt luteri kirikule ja soodustama ühte kristlikku usulahku. Miks peavad õigeusu preestrid leppima Petseri kloostri saavutatud haridusega? Kas ei vaja just päämiselt meie kultuuriliselt mahajäänud piirimaadel töötav õigeusu kirik kõrgema kvalifikatsiooniga ametnikke? Meie kultuuripoliitika juhuslikkus avaldub ka siin.

Kuna praegu on päevakorral meie kultuurilise orientatsiooni muutmine, siis pole ülearune meenutada, et luteri kirik on meile pääle surutud sakslaste poolt, et ta tänapäevani pole suutnud kokku sulada rahva hingelaadiga ja tõestada ka oma paremust teiste kristlike usulahkude kõrval. Neid meie agaraid rahvuslasi, kes räägivad inglise orientatsioonist, sääljuures tegelikult on klammerdunud luteri kirikusse, saame meie võtta ainult poliitikaanidena ja samasuguste „rahvuslastena“, nagu isa Jannseni aegseid isamaalasi, kelle koduseks keeleks oli saksa keel ja kelle lastest said kadakasaksad. Miks mitte luteri kiriku kõrval soodustada ka anglikaani kirikut, mõnda ameerika usulahku ja toetada ka paavsti Eestisse saadetud agente? Või tuleb rahvusriiklikult eelistada luterlust vaid traditsiooni pärast. Siis — meie vanimaks traditsiooniks on paganlus ja taarausk.

Neile, kes rünnakut ristikirikule tõrjuvad tagasi väitega, et usk peab inimesel olema, võib esitada vastuväide — miks peab selleks meil Eestis olema ristiusk. Selle usuga on rahva vahekord tänapäeval ainult formaalne, meie intelligents on kirikust täiesti võõrdunud. Eestluse rahvuslikke tundeid pole seni suutnud tabada ükski importeeritud usulahk. Sellest tingituna on meil sindinud taarau su liikumine. Kavatsmata siinkohal propa-

geerida ühtegi usku, peame nentima, et see liikumine on Eestis ainuke, kus on sügavamalt tabatud rahvuslikku mentaliteeti, kus rahvus on elamus, mitte paraadikõne.

15 aasta jooksul on eestluse suhtumine kristlikule organisatsioonile, kes ei ilmuta mingit tõsist tahet ja võimet orgaaniliseks kokkusulamiseks, assimileerumiseks tervikuga, olnud andestamatult delikaatne. Usulise orientatsiooni täielik muutumine, või õigemini — plaanikindel muutmine on lähematel aastatel paratamatu.

On aeg tõmmata risti pääle rist.

Ristiusk kui vääropetus.

Rudolf Reier.

Kes ei mäleta neid aegu, mil ärritati meie naiivi fantaasiat ja rahuldati meie uudishimu juttudega toonekurest, jõuluvanast ja lihavõttejänesest. Kasvasime ja arenesime, lihtsamad muinasjutud kadusid kolikambri — asemele astus religioon, usk Jehoovasse ja taevariiki, sama innukas ja sügav kui lapsepõline usk lihavõtte jänesesegi. Toonekure-jutu mittetõepärasus saab igale selgeks kogemuste hulga kasvamisega. Ent nähtavasti on inimese elu liiga lühike selleks, et kogeda ka nende juttude valelikkust, mis räägivad taevasest papast. Moodis kasvatusteadus nõuab, et toonekure-jutu asemel räägitaks lapsele tõtt — see nõue leiab juba siin-säääl täitmist. Ent palju vähem täitmist leiab moodsa hingeteaduse nõue — mitte uimastada masse kristliku unerohuga.

Pioneerid teaduste valdkonnas avastavad üha uusi avarusi inimese vaimule, mis sunnivad vaateid reformima. Teoloogia kõrvale tekib teosofia, Jehoova isiku asendab panteistliku jumaluse mõiste — kui me ei muutu üldse ükskõikseks religiooni vastu ja ratsionalistideks ning ateistideks. Inimene seisab tolmu-kübemena määratu universumi saladuste ees; tema otsiv vaim maadleb selle mõistatuste ja igivanade probleemide lahendamise kallal, eksides aga sellejuures oma fantaasiaga sageli mõtete keerdkäikudesse, sattudes valeteedele, asetades tundmatuse ja teadmatuse, kõige rakselt lahendatava ja aeglaselt laheneva asemele jumaluse mõiste, usu, religiooni. Kõik tuleb jumalast, kelle saladuste lahendamine muutub koguni patuks. Jumal on kõikjal. Usk seletab kõik -- ja rahustab-nüristab inimese otsivat vaimu.

Ristiusu vaim on jäänud maha kultuurist, on iganenud, kasvatab inimest tänapäev vaid variseeriks, sõnakuulelikuks orjaks, ekspluateeritavaks, kes ei tohi nuriseda, ei tohi tõsta sõrme üle-

kohtu vastu, ei tohi juurelda enda hädade põhjuste ümber, vaid peab aiva paluma, uskuma, lootma, kannatama — ja olema teiste mängukanniks. Jätame kõrvale küsimuse, kuivõrd hää ja täiuslik oli Kristuse maailmavaade — selle maailmavaatega on praegusel kirikul vähe ühist. Kristus poodi risti enda veendumuste tõttu, enda opositsiooni tõttu võimu vastu, valitsejate vastu — tänapäeva kristlane ja kirik aga langevad põrmu võimu ees, patustavad enda valitsejate tahtel kõige jõledamal kombel iseenda veendumuste vastu, kas või hirvitades seitsmendat käsku sõttamisega, teise kristlase mahatapmisega, kui seda aga ülemad käsevad. Kristus oli opositsioonis selle võimuga, missuguse nüüd moodustavad kristlased ise. Kristus jaotas kala ja leiba nälgivatele — ent ristiusu organisatsioonid tänapäev jätavad suletuiks enda templite ja kirikute ukсед ulualusetute ees, peidavad endi varandusi kümnete lukkude taha — nälgivate eest. Kristus keelas mõõgatõstmise isegi iseenda kaitseks — kuna ristiusu organisatsioonid tänapäeval täristavad mõõku kõigi teisitimõtlejate, isegi üksteise vastu. Kristus kannatas — tema tänased jüngrid aga rasvuvad ja naudivad muretust. Kristus tõi kalu kalurite võrkudesse — nüüdne kirik aga võtab neid säält.

Peaaegu kaks aastatuhandet oleme näinud, kuidas ristiusk on teeninud tagurlust — olles tsivilisatsiooni edu piduriks, mõistuse pimestajaks — ja et reformid usus on vaid usu taandumisemammud pärast kibedaid lahinguid arenguga. Usk on ja on olnud terror, tema õhutusel on peetud veriseid lahinguid, tema nimel surutakse mõistust pimedusse, tema kaudu võimaldub paljudel masside arvel parasiiditsemine ja võimulolek. Ristiusk on loonud ühiskonda enam pimedat, mätatsevat viha, variseerlikkust ja jesuütlikkust, kui ükski muu tegur, ta on killustanud ühiskonda enam kui ükski majanduslik või poliitiline tegur. Ta on andnud ühiskonnale hoopis rohkem negatiivset, pidurdavat, mahakiskuvat ja halba, kui positiivset, arendavat ja ülesehitavat. Ta on muutunud traditsiooniks, mida ei võeta enam tõsiselt, võitlusvahendiks ja äriks, millega lüüakse profiiti, hüsteeriaks, mis sageli avalikult võtab kuritegelise, kultuurivastase ilme (lahkusuliste usumätatsemised j. m.). Öeldakse, see, millest teie räägite, see pole tõsine kristlus. Kuid on vist võimata selgitada, mis on see „tõsine kristlus“, niivõrd hajuv, udune, ebamäärane, loogikatu ja virvendav on kogu k r i s t l i k mõttekäik. See mõttekäik muutub seda segasemaks, et viimasel ajal teoloogid igat isikut, kes tarvitab sõnu „hing“ ja „jumal“, püüavad paigutada kristlaste hulka. Püütakse asuda rünnakule ja endakaitsele uuest küljest; püütakse tõdesid vassida uduste teooriatega ja oletustega ja rakendatakse selleks enda teenistusse küllaltki huvitaval viisil füüsilisi, keemilisi, psühholoogilisi ja bioloogilisi termineid.

Paljud teadlased tarvitavad mõistet jumal hoopis teissuguses tähenduses kui iial mingi kirik seda on teinud. Ka filosoof Spi-

noza kõneles näiteks jumalast, aga sääljuures võrdus jumal loodusega. Mõnel pool nimetatakse sügavharrast suhtumist ellu või inimkonda kah religiooniks. Kiriku õitseajal saadeti tuliriidale väikeste erinevuste eest jumalamõistes. Nüüd aga püüavad kiriklikud ringkonnad propaganda otstarbel kujutada tihti neid oma liitlastena, kes on väljendanud mingisuguseid jumalaaimuseid, kuigi hoopis erinevaid kiriku omist.

Inglismaal ilmus hiljuti E. H. Cottoni toimetusel teos „Kas teadus on avastanud Jumala?“ Siia on koondatud 16 artiklit mitmesugustelt teadlastelt, kelle vaated toimetaja arvates olevat ususõbralikud. Raamat olevat mõeldud kinnituseks „neile meestele ja naistele, kelle usk jumala olemasollu olevat kõikumale löödud“ olgu siis majandusliku depressiooni või naturalistide tsünnismi tagajärjel, nagu toimetaja eessõnas kõneleb. Autorite seas on väga tuntud nimedega kaasaegseid teadlasi. Sääljuures aga puuduvad sama tuntud nimedega suurused, kes avameelselt astunud välja ateismi kaitseks.

Paraku jääb raamatu tiitlis esitatud küsimus vastamata. Ja jumal, millest siin juttu, pole iial mingi positiivse religiooni jumal, ega usulikkus mingile kirikule või sektile omane usulikkus. Pääle muu on enamik siinseid jumalamõisteid üksteisele vasturääkivad.

Geoloog Matheri arvates „Jumal on liigutatav jõud, mis püüab luua viimisteldud isiksust.“ J. A. Thomsoni arvates „Jumala idee on või peaks olema inimese aru kõrgeimaks ekspressiooniks, ning on ajalooline tõik, et ta ajajooksul on puhas-tunud ning laienenud.“ Prof. Huxley järgi: „Jumal... igas mõttes osutub inimese aru produktiks.“

Millist lohutust võiks leida usklik selliseist subjektiivseist jumalamõisteist? Eks Huxley arvamises ole selgelt avaldatud umbes sama, mida sajandeid tagasi müstik Angelus Silesiu's vallatavas salmis välja lobises:

„Ich weiss dass ohne mich Gott nicht ein Nu kann leben; Werd' ich zunicht', Er muss vor Not den Geist aufgeben.“¹⁾

Või millist kinnitust peaks pakkuma kahtlevale usklikule Albert Einsteini mõte: „Ma ei saa uskuda Jumalat, kes karistab oma loomingu objekte või annab neile tasu... Sama vähe saan ma uskuda, et indiviidid elaks üle oma keha surma, kuigi nõrgad hinged otsivad kaitset selliseist mõtteist olgu hirmu, olgu religioosse egoismi pärast.“ Või kuidas sobib dogmade muutmatusega H. D. Curtiuse arvamine: „Kui te ütlete oma usu Jumalasse olevat lõpliku ja kindla ja arvate enda usutunnistuse olevat tema poolt inspireeritud ja et ükski muu veene pole tõsi, siis pean ma protesteerima ning ei saa teiega nõustuda, kuna olete ebateaduslik.“ Või kas peaks kahtlevat usklikku kinnitama W. Mc

¹⁾ „Ma tean, et minuta Jumal ei või elada hetkegi; Muutun ma olematuks, peab Temaigi heitma hinge.“

Dougalli lause: „Ma olen agnostik sõna tõsisel mõttes, s. o. ma mõõnan, et ma pole leidnud midagi, mis veenaks mind jumalalootiste tões.“

Selline on siis lohus, mille annab spetsiaalselt selleks valitud teadlastegrupp. Tegelikult need arvamusel rohkem õõnestavad kristlust kui toetavad. Iga katse kristlust paaritada teadusega viib absurdini — võib esialul küll, kui seda teostab sõnaosav propagandist, tõmmata kaasa uudsust-janunevaid poolharitlasi, nagu seda näitab Eestis protestantismi nime all tuntud Tallmeistri affäär — ent hiljem lämbub iseenda vastuoludesse.

Mõistus ja loodus on Jumala töö, usk aga vilets inimeste sünnitus — kõlavad Friedrich Suure sõnad. Kes võib siis veel tänapäevalgi kahelda selles, et ristiusk — on tõesti vilets inimeste sünnitus! Juba ristiusu minevik väärib ta surmaotsust, sest selle tornaadoline terror käis kui fenomenaalne mõistuse katk, kui jube, õudne, märatsev, hüsteeriline, lummutuslik luupainaja üle kogu keskaja enneolematu vaimse teoorjuse, usufanatismi, näol, mis sügavaima inimese hinge alateadvuse soppidessegi on surunud enda pööraseid, kummituslikke, lagastavaid jälgi — avaldama mõju veel kaugeisse tulevikudessegi!

Ristiusk, kui autokraatia ja reaktsiooni tugi, ülistab inimese tahtelodevust ja ta vaimset närusust, õpetades aktiivse elamise asemel logelevat, laisklevat homsepäeva eest hoolitsemise mõttetust. Ristiusk, kui orjade orjamiseõpetus („Kes on pandud orjama, see orjaku heameelegal“) aetas uskliku kristlase nende võimsate ja rikaste variseeride, kes ise seisavad kaugel kristlusest, alandlikku teenistusse (...Teie, sulased, kuulge kõige kannatusega oma isandate sõna, ei mitte üksnes heade, vaid ka tigidate isandate sõna — 1. Peetr. 2. 18... tehke head neile, kes teid vihkavad ja paluge nende eest, kes teile liiga teevad ja teid taga kiusavad — Matt. 5, 44) — ja on sellega e b a j u m a l a t e e n i m i n e iseenda õpetuste suhteski! Literaalne piibli vastu-olulikkuse kristlus on võimatu nõue, mida ei saa tegelikus reaalsuses võtta muuna, kui simuleeritava traditsioonina, kui raskeltusutavaks muutunud muinasjutuna — kuna muidu satutaks konflikti iseendaga, kehtivate seadustega, kehtiva mõttemaailmaga ja ideoloogiaga. Ja kes arenenud inimestest siis tahab saada märtriiks — illusioonide eest, nüristada enda vaimu tegeliku uskumisega?

Ristiusk on tegelikult vagatsemise, vihkamise ja hukatuse usk petlike sõnade varjus. Ja kogu kristlik ideoloogia — on inimesoo arenematuse eluavaldus, selle nõrkuse sümptom, ühiskondlik haigus, mis mädaseenena närrib kultuuri ja tsivilisatsiooni õilsamate eluavalduste juuri, mis on hädaohuks kogu tsivilisatsiooni struktuurile veel tänapäevalgi. Kogu meie mõiste, meie kultuurimõiste, mõistus kaotab igasugu mõtte selles maailmas, kus Jeesus elab. Ristiusk, alko-

hol — on mõlemad suured lagunemise abinõud...
Usk, kui nõudmine, on veto teaduse vastu...
Usk tähendab seda, et teada ei taheta, mis
tõde on — kirjutab Nietzsche täie õigusega enda „Vastkrist-
lases“.

*

Naiivi, arenematu looduseinimese fantaasia löi kord igikau-
ges minevikus, seletamatuse ja teadmatuse müstilisele troonile
jumaluse alge — iseenda otsiva vaimu petlikuks rahuldamiseks.
Tsiivilisatsiooni ja kultuuri areng moodustasid sellest komplitseeri-
tud jumala, jumaluse mõiste — ja religiooni — ent endi ohjelda-
matus tungis järelejätmalt avaruste poole, unustades peatselt
selle moodustise. Tänapäeval on jumaluse mõiste neurootiku
individuaalne hallutsinatsioon, mis eksisteerib üksikute kujutel-
mas autosugestiivse viirastusena, mille udust oletut on väga raske
tõestada ehk defineeridagi selle raskete vasturääkivuste tõttu
tõikadele — ent mida on väga raske ka ümber lükata, sest see
eksisteerib neurootiku haiglates fantaasias, on usufanaatikule
analoogiline sümptoom tagakiusamise maaniat põdeja fiktiivse,
illusoorse tagakiusaja kõrval. Ja katsugu keegi tagakiusamise
maaniat põdejale teha kindlaks, selgitada, et seda, mis ei ole, ei
ole tõesti — et tagakiusamine on ainult meeltepett! Katsugu keegi
seletada usuhullule, et Jehoovat ei olegi! Ei aita mingisugused
tõed ega väited! Ja kui sellele seltsib veel inimese äärmiselt ma-
dalaarenguline tase ja intelligents, ei anna kestev psühholoogiline,
sugestiivne vastumõjutluski igakord tulemusi.

Analüüsime asja lähemalt professor Hogben'i algjuhiseilt
(alus: „The Labour Monthly“ 1932): „Kui keegi mainiks, et eile
oli udune, nendiks ta üldsust valitsevat reaalsel tööika, millega kõik
lepivad, sest et seda on kõigiti võimalik tõestada. — Hindaks ta
aga selle udu tihedust, temperatuuri või ilu — teeks ta seda indi-
viduaalselt, enda maitsele ja, võib-olla, isegi värvipimedusele ja
füüsilisele nõrkusele (palavikust olenev eriline tundelikkus külma
vastu) vastavalt, mis kuidagi üldsust ei riiva ega ei valitse. Sa-
mane on lugu Jehoovaga. Jehoova, individuaalsele maitsele, nõrku-
sele ja arenematusel vastav kujumõiste, võib eksisteerida küll
usklikule, nõrga kujutelmas — teiste suhtes on aga tema olelu
vaieldav, kogu tema olelu küsimus vaieldav. Materialistile ei ek-
sisteeri midagi udust, ähmast ega müstilist, materialist peab igale
nähte, igale eluavaldusele ja olelule leidma mõistuse loogikat
rahuldava, tõepärase seletuse, põhjenduse ja otstarbe. Usklik,
spiritualist evib aga piiratud mõistust, faktid ja loogika, loogiline
mõistuse töö ei evi tema silmis täit väärtust; raskeltseletatav sele-
tub tema fantaasiaga, ähmase müstilise jumaluse mõiste avalduste
kujul. Jumala mõiste, usk — on müüriks tema vaimu, tema mõis-
tuse ümber, müüriks, mille varjus ta kogu enda naiivse rumalusega

ja pimedas usaldusega teadvusetuid, sihituid samme astub. Jumal, usk — on tema puuduliku, nõrga arenguastme ja mõtlemisvõime tunnus ja vabandus ja nõrkus ja tugevus ühekorraga, mõtlemine, juurdlemine, enda veendumuses kahtlemine on temale patt, roim iseenda vastu, roim, mille sooritamine isegi käib üle tema võimiste piiride — ja mis jätab tühjuse tema hinge. Seletamatus ei ole usklikule mõistustärritav, mõistatuslik, lahendamist nõudev probleem — ent on jumaluse puutumatu pühadus, mida tuleb vaadelda aupaklikult, imestavalt ja hirmuga. Mida aga teised usklikele juba on seletanud, selle juures teeb usklik vastumeelselt järeleandmisi, säält lahku tema jumalus — andes maad mõistuslikele, materialistlikele teadvusele, teadmisele. Teised peavad seletama, uurima, looma uusi elumugavusi, arendama tsivilisatsiooni, need põlguseväärased ketserid, ateistid, paganad, kahtlejad, kristluse vihaalused — kristlane on aga see püha neitsi, kes istub passiivselt, üleolevalt, uhkelt, vaimse parasiidina, käed ristis, kogu maailma kraes — et siis aplalt asuda ootavaid elumugavusi ja mõnuseid nautima, autoga sõitma, raadiot kirikusse viima jne.! Kas leidub veel suuremat, avalikumat, iroonilisemat mõnitust ühiskonnale, kultuurile ja tsivilisatsioonile? Kas leidub veel lubatavamat rumalat häbiväärsust ja põlguseväärust?”

Lõpetame Pestalozzi juhusliku, teisitimõeldud, muidu aga väga tabava väitega: „Iga kirglik, meeltesse tungiv ja inimese päid täitev sõltuvus mingisugusest Jumala ja jumalikkude asjade — ettekujutamisest pole muud midagi, kui tõsine ebajumala kummardamine, mis inimese kolmanda ja neljanda põlveni ära rikub, sest et see tema loomuse vastu käib.“

*

On kaks usklike liiki.

Ühed on need, kellel „usk asub pääs, aga mitte südames“ — s. o. kristluse simulandid, kes endist moodustavad kaaluvama osa kristlikus organisatsioonis ja keda võib eritella veel kahte erielementi, nimelt:

a) kuritahtlik element, mis kujundab endast usuliikumise ohtlikema teguri ja koosneb neist, kes näevad religioonis lüpsilehma, sissetulekuallikat, kes näevad selles võimutegurit ja poliitilist ja majanduslikku võitlusvahendit ja kes kaitsevad endi soo ja parasiitluse pirukat apla, näljase, täitmatu õgija tasakaalutusega, alatusega — mis kubiseb vaimse, raffineeritud roimari teadlikest, peeneist võttest;

b) ükskõikne element, kes teeskleb kristlust puhttraditsiooni, seltskondliku kohustuse või vahelduse ja lõbuhankimise mõttes.

Teised on aga need, kellel „usk asub südames“, s. o. veendunud usklikud, keda võib eriti sageli kohata usulahkude jutlustajate naiivses jüngerkonnas.

Vastavalt sellele tuleb usuvastases võitluses tarvitada ka kahesugust taktikat.

Esimese usklikkudeliigi positsioone võib rünnata kogu võimaliku kire, viha ja isegi häbematu irooniaga, asudes kuni isikliku võitlusplatvormini ja valgustades nende teesklemise variseerlikkust, näotust ja naiivsust täies valguses, kuna neile ideoloogilised põhimõttelised kaotused sünnitavad võrdlemisi vähe päävalu.

Teise liigiga, kui neurootikutega, tuleb aga käituda vastavalt, äärmiselt tasakaalukalt ja ettevaatlikult, põhimõtteliste ja psühholoogiliste meetoditega ja kaasatundva arusaamisega, sest neile on uskumine kangelasliku kannatamise nauding, nende endi magus tragöödia ja saatan ise, kes käib ringi kui mõirgaja lõukoer, otsides, keda neelda (1. Peetr. 5, 8), on teinud nende hinged juba niivõrd hellaks oma katsumistega, kiusatustega ja irooniaga, et minimaalsemgi ettevaatamatu tõuge võib nad viia hoopis tasakaalust — sügavasse usuhullustusse või vaimuhaigusse.

Üsk, kui sotsiaalsete mõjude vesivõsu, on aga veel küllaltki paheline, kulukas, energiatriiskav ettevõtte, kristlik moraal — on küllaltki loomuvastane variseerlikkuse tegur ja kristlik ideoloogia on veel küllalt kaalukas inimese arengu iseseisvuse ja mõistuse vastane uimastusvahend, et need kõik vajavad veel tänapäevalgi tõsist, ränka võitlust endi vastu kui mineviku lummutuslikkude varjude pahelised riismed.

Meie majanduslikust tänapäevast.

V. Kolt.

Kuna meie perioodilised väljäänded, niivõrd kui nad käsitlevad majanduslikke küsimusi, eranditult seisavad mõne poliitilise või majandusliku grupi mõju piirkonnas, siis osutub vajalikuks ruumi andmine neile küsimusile ka „Ratsionalistis“ — võtame kultuurpoliitika mõistet kõige laiemas mõttes.

Eriti vajalikuks teeb nende küsimuste käsitlemise asjaolu, et viimasel ajal majanduslikke mõisteid ja perspektiive on hakanud vassima poliitiline demagogia, mis tembeldab igasugust ratsionalistlikku plaanimajandust ja riigi vahelesegamist majandusellu hukutavaks kommunismiks ning kruvides massides kabu-hirmu sotsialismi ees, võimaldab suurtööstusel endiselt ekspluateerida riiki. Kellele õieti toob kõige rohkem kasu viimastel päevadel ettevõtetud aktsioon marksistliku ideoloogia vastu?!

Kodanlikud riigid, Eesti ühes arvatud, võtavad praktikas järjekindlalt üle plaanimajanduse üksikuid elemente — valuutakitsendused, litsentsid, Roosevelti koodeksid Ühendriikides jne. jne. pole midagi muud. Sääljuures võimupoliitika huvides maskeeritakse seda paratamatust masside ees, ning tehes halbu kompromisse, teostatakse seda plaanimajandust halvasti ja saamatult. Ja kasu on sellest suurkapalistlikel eraettevõtjatel, kes teostamise viigadele näidates saavad kompromiteerida kogu süsteemi. Lõpuks kannatab muidugi rahvamajandus.

Toimetus.

Käesoleva majanduskriisi kestel on palju kõneldud, kirjutatud ja vaieldud kapitalismi saatuse üle. Seejuures ollakse enam-

vähem ühisel arvamisel, et vaba, liberaalne kapitalism on jõudnud rauagaikka, millest teda ükski noorendamisoperatsioon ei suuda päästa. Samale seisukohale jõudis ka L. Sepp, käsitades seda küsimust möödunud talvel Tallinnas, E. Majandusteadlaste Seltsis.

Sellesse seisukorda on kapitalism viidud kahe, tema loomusest paratamatult järgneva teguri, mõjul. Need on:

- 1) tööstuste kartellistumine ja
- 2) riiklik vahelesegamine ja majandusvahekordade normimine.

Kui loendada praegu kartellistunud toodangualad, siis näeme, et rahvusvahelisel turul on väga vähe kaupu, mida võib osta vabalt — säält, kus hind soodsaim, kaup parim või transport odavam. Nii on praegu keemiatööstuses kartellide käes peaaegu kõik alad: väetised, värvid, määrde- ja kütteõlid, petrool, bensiin, seebikivi jne. Õlide alal segab kartellide hegemooniat siiski SSSR., kellega õlimagnaadid on küll pidanud konverentse ja läbirääkimisi, kuid mis seni pole veel viinud kokkulepeteni. Raudtööstuse alal on Euroopa kontinendil kujundatud kartell, kes ühtlustab hinnad. Fototööstuse alal on suuremate maade tööstused kokkuleppel. Skandaalne tulitiku trust on kõigile tuntud, jne. jne.

See on loonud olukorra, mille vastu valitsusedki on osutunud jõuetuiks. Kaubalepingute sõlmimisel on tihti väga raske leida artikleid, mille ostmist võiks nõuda teiselt riigilt. Ikka ja jälle leitakse, et tähtsamate kaupade suhtes on kartellide ja trustide poolt juba kindlaks määratud, kust iga üksik riik neid peab ostma. Mujalt ostmine on võimatu, kuna kõik teiste maade firmad keelduvad müümast vastu kartelli korraldusi. Niisugune tootjate rippumatus turu seisukorrast, mis muide on täielikult vastuolus kapitalismi tekkimise ja arengu põhieeldusega — vaba võistlusega, kindlustab neile täieliku iseseisvuse hindade ja toodangu ulatuse määramisel.

Kui arvata sellele juurde kriisi tõttu eriti suurenenud riiklikud majanduselu normeerimise püüded — valuuta kontroll, kontingendid, vahetuskaubandus jne., mis ostja niigi vähest vabadust veel enam piirab, siis saamegi ettekujutuse praegusest olukorrast, kus importöör on õnnelik, kui ta saab valida kahe kaubapakkuja vahel, sest enamikul juhuseist ta võib osta ainult ühest — valitsuse või kartelli poolt kindlaks määratud kohast, tihti aga peab tehingust üldse loobuma — ei anta valuutat, kontingent on täis, trustide katsed avaldada survet mingi soodustuse saamiseks jne.

Kujunenud olukorrast võib teha huvitava järelduse: praegune kapitalism nõuab süstemaatilist juurdemaksmist. Võistluse kadumise tõttu ei ole mingit survet, mis sunniks ettevõtteid odavamale produtseerimisele ja hinnad kujunevad praegu vastavalt.

ettevõtja hääksarvamisele. Et nad seejuures madalad pole, see on igale selge. Normaalinna ja tegelikult maksetava hinna vahe on preemia, mida maksetakse praegusele süsteemile. Muidugi sünnib see rahva elustandardi (ostujõu) arvel.

Meid huvitab praegusel korral eestkätt küsimus, milline on olukord meil Eestis — kas maksab kapitalismi iganemise väide ka meie oludes.

Muidugi ei tule unustada, et oleme väike osa suurest maailmast, ega suuda viimasest eralduda, kui teda on haaranud halvatus. Meie ostame meile vajaliku tinavalge Lätist, sest et trust seda on nii määranud, kuigi säälnu kaup ei hinnalt ega kvaliteedilt ei suuda võistelda inglise kaubaga. Meie ei saa osta seebikivi Inglismaalt, kuigi seda sooviksime ja seda nõuaks majandusministeeriumi litsentsiosakond — sest et trusti mõjul Inglise firmaid keelduvad seda meile müümast. Raudtorude ostmisel peame tellimise andma vastavale kartellile, kes määrab ise, kust, mis kvaliteediline ja mis hinnaline kaup meile välja saadetakse. Nii mõnigi kord oleme pidanud varustuma kallima inglise kaubaga, sest et majandusministeerium odavamale poola kaubale litsentse ei andnud (näit. suhkur, kivisüsi jne.). Ja 5. det. s. a. lehed töid teate, et Prantsusmaa n o u a b, et meie ostaksime nisukliid neilt, kuigi nende hind on märksa kallim vene hindadest, kust seni oleme katnud oma vajaduse.

Nii näeme, et meie võtame täiel määral osa sellest juurde-maksmisest maailma Suurkapitalismile. Loomulikult see mõjub elustandardile ällasurvalt, sest põllumajanduse nõrgema organisatsiooni tõttu meie ei saa oma eksportmaadelt mitte midagi vastutasuks välja pressida. See on muidugi väline mõju ja sinna meie ei saa mitte midagi parata. Kui meie ise neid tooteid ei vabritseeri, ja teiselt poolt oma ekspordiga küllalt löögivõimsad ei ole, siis peame kannatlikult maksma.

Aga kuidas on olukord siin, kodus? Missuguses seisukorras on meie oma kapitalistlik majanduseaparaat? Igatahes on selle analüüsimine mitmeti keerulisem. Kõige peält tuleb lahus hoida meie eksporttööstus ja sisetööstus. Esimese kohta maksab sama, mis öeldud rahvusvahelise turu kohta, kuigi üldjoontes meie eksporttööstus pole väga seotud rahvusvahelise kartellisüsteemiga.

Meie siseturu tööstus on praegugi märksa suurem eksporttööstusest. Kuna maailmas valitsev autarkia-püüd ka meid pole jätnud mõjutamata, siis näib meiegi tööstus arenevat veel enam hajuvas suunas — näeme tekkivat ikka uusi tööstusi siseturu varustamise raamides. Selletõttu oleneb meie majanduslik olukord väga suuresti just selle osa tööstuse seisukorrast ja edaspidisest arenemisest. On sellepärast väga tähtis, et meil oleks selge pilt sellest, kui hästi ja otstarbekalt meie ettevõtjaskond on suutnud seda organiseerida ja arendada. Teiselt poolt esinevad

meie majanduselu iseäraldused just selles osas väga selgesti. Kuigi siin pole tegemist võimsate kartellidega ja trustidega, siiski puudub meil teravam võistlus. Igatahes pole olnud märgata, et mõnel alal ettevõtjaskond oleks püüdnud tehnilise edu abil oma tooteid odavamalt produtseerida. Kuna, nagu öeldud, meil puu-
auavad tugevad ettevõtjate organisatsioonid, kes selle muretu oleku eest hoolitseksid, siis peavad selle põhjused peituma mujal.

Üheks meie majanduselu iseloomustavamaks küljeks on riikliku kapitali suur osatähtsus. Eelrevolutsiooni ajast kohale jäänud peremehta varandused läksid riigile. Samuti metsad, maad ja lisaks sellele veel nii palju kisklemist ja tolmude tekitanud 15 miljonit kuldrubla. Nii muutus riik suurte kapitalide peremeheks. Kuna samal ajal meie praegused ettevõtjad ja rahamehedki palja jalu ringi jooksid, siis pole õieti mitte midagi imestada, et riiklikud pangad kujunesid peaaegu ainsaks majanduselu finantseerijaiks. Ainult see osa tööstusest, mis on muulaste käes ja töötab enamjaolt väliskapitaliga, seisab enam-vähem omil jalul.

Seda riiklikku kapitali ongi osanud töösturid oma huvides kasutada. Nii pea kui esimesed krediitid olid läbi elatud — kas ära kulutatud või ebakohaselt investeeritud — tuldi kohe uute nõudmistega. Ja nüüd ei põhjendatud oma nõudmist millegi muuga kui ähvardusega, et vaadake, meilt pole mitte midagi võtta, kõik mis on, on ju riigi oma rahadega hangitud — ja seda ei piisa nende rahade tasumiseks! Järelikult andke uusi krediite, et võiksime edasi teotseda, võib-olla, et siis edaspidi saame midagi tagasi maksta. Kui aga uusi krediite ei anta, — siis on riik nükuini omast ilma. Ja huvitaval kombel tuldi ikka ja jälle neile nõudmistele vastu — kuni leiti, et riigil omal on näpud põhjas! Kui mitte varem, siis vähemalt nüüd oleks pidanud meie valitsevad ringkonnad hakkama mõtlema sellele, kuidas lõpetada olukord, kus riigil tuleb järjekindlalt perioodiliste vaheaegade järele tuua ohvreid majandusaparaadi säilitamiseks.

Kuid seda ei tehtud. Isegi sellele vaatamata, et uuteks toetusteks raha anda ei olnud. Päälegi tuli töösturitele appi algav majanduskriis, mille arvele uued kahjud julgesti võis kirjutada. Et aga, nagu öeldud, riigil enam rahalisi toetusi anda polnud, siis tuli leida uus allikas.

See leiti. Õieti oli seda juba varemaltki ohtrasti tarvitatud, kuid nüüd muutus asi otse krooniliseks. Jutt on tollikaitsest. Majanduskriis algas 1929. a. sügisel kuulsa „musta neljapäevaga“ New-Yorki börsil. Umbes samal ajal leidis meil aset suurem tollide tõstmine, mida rahvasuus tuntakse „Strandmanni tollidena“. Sellele järgnevad aastad kujunevad otseki mingiks tollitrepistikuks, mis viis tarbainete hinnad ikka kõrgemale ja kõrgemale lihtkodaniku ostujõu ulatusest. Samuti nagu krediitide nõudmisel, nii tarvitati siingi surve abinõuna riigikassa huvitsid. Lisaks sellele oleme võinud ikka ja jälle kuulda ähvar-

dust, et kui toetuste nõudmist ei rahuldata, siis ettevõtted vallandavad hulga töölisi. Seda on deklareeritud otse imestamisväärse jultumusega, kuid tollidegagi ei suudetud ettevõtteid kaua vee pääl hoida. Takistuseks olid teiste maade nõudmised ja vastutollid, mis tegid võimatuks tollide tõstmise jätkamise. Päälegi kriisi survele hakkas ka eksporditööstus tundma ikka enam ja enam õigust preemiade nõudmiseks.

Siis võeti abiks kolmas tee rahvamajandusest toetuse väljamemiseks — kroonikukutamine. Ei tule unustada, et ainult vähe aega enne krooni langetamist tehti katset Pikalaenu Panga põhikirja muutmiseks, mis oli vajalik uue toetuslaenu andmiseks raskusis olevaile ettevõttele. Kui see ettepanek läbi kukkus, kerkiski kroonikukutamine otsustavalt päevakorda. „Valges raamatuski“ väidetakse, et kui kiires korras ei võeta ette majanduse saneerimist, siis on ähvardamas täielik kokkuvarisemine. Nagu teame, saadi selgi korral kätte see, mida sooviti.

Selles toetuste norimise lõputus seerias on töösturid kõik aeg ähvardanud kahe relvaga — riigi laenude korstnasse kirjutamine ja tööliste vallandamine. Ja meie valitsev võim on olnud ikka niivõrd lähedal tööstusringkondade nõudmistele, et riiklikud summad on osutunud trumbiks mitte valitsuse, s. o. laenuandja, vaid laenuvõtja käes. Igatahes väga huvitav tõik majandusteoreetikuile, kes murravad pead selle kallal, kuidas päästa võlgnikke võlasurvest ja rippuvusest laenuusaldajaist! Huvitav on see muidugi meilegi, kui nautimiseks liiaks kibe.

Huvitav nimelt selle poolest, et selles valitsuse alalises järeleandlikkuses peitubki võti selle mõistmiseks, miks meil puudub ettevõtjaskonnas võistlus ja püüd tehnilise edu abil jõuda paremate majanduslike tulemusteni. Mujal maailmas pidurdab tänapäeval seda kartellide areng ja kaitse, mida nad töösturitele pakuvad, kuid meil edendab sedasama olukorda valitsusvõimu liigne ettevõtjate-sõbralikkus. Nagu olekski majanduspoliitika ülesandeks puudevate ettevõtjate huviühingute asendamine!

Selle tagajärjel meie ei maksa preemiaid mitte ainult välismaisele kartellidele, vaid ka oma tööstusele. Tööstuse sellele leiame elumaksumusindeksite jälgimisel. Kui võtta elumaksumuse arvutuse aluseks 1913. a. = 100, siis oli eesti statistika andmeil käesoleva aasta oktoobris riietus 134, jalatsid eraldi 156, seep 107, tuletikud 122. Paremat iseloomustust enam pole vaja. Toodud andmed näitavad küllalt selgelt, kui suurel määral peame oma igapäevsete tarvete katmise juures ohverdama meie tööstuse hooletusele ja ükskõiksusele tehnilise ja organisatsioonilise edu suhtes.

Kuid see on ainult üks külg, teiselt poolt surub meid palkade madalus, mis on õieti sellesama küsimuse teine pale. Meie tööstuses akumuleerunud kapital pole suutnud ega tahtnudki kohapääl luua mainimisväärset uusi tööalasid, vaid on eelistanud

maalt põgenemist. Sellelegi nähte pole meie majanduspoliitika suutnud otsustavalt vastu astuda.

Küsimus on nüüd selles, kuhu see olukord meid välja viib. Riigikassa on läbi, tollidega on mindud äärmuseni, kroon on kukutatud. Kuid tundemärgid lasevad oletada, et varsti jällegi tullakse uute nõudmistega. Kust võtta veel? Näib, et on jäänud vaid üksainus samm — viia kroon veel allapoole — kas või nullini. Aga siis?

Igatahes meie eramajanduslikust arengust on raske leida jooni, mis õigustaksid lootust, et meie praegune ettevõtjaskond oleks suuteline otsima ja leidma vajalikku lahendust. Isegi kui maailmas kriis lõtvuks ja normaalajad tagasi tuleksid, oleks meie seisukord väga kurb — kriis on kõikjal teinud tubli puhastustöö, elujõuetud vesivõsud on välja surnud. On jäänud ainult tugevamad ja elujulisemad ja need on suures ulatuses endi positsioone kõvendanud omavaheliste kokkulepetega, trustidega, kartellidega jne. Nendega võistlemine oleks meie triiphoooneõhkkonnas kasvanud tööstusel koguni lootusetu. Sisemaal pole aga rahva elatistasetemest enam pea midagi võtta. —

Ja kui praegu tehakse meeleehtlikke pingutusi meeolulde üleskütmiseks, et juhtida rahva tähelepanu teisale — võimalikult kaugemale tänapäeva põhiprobleemidest — majanduslikest raskusist, siis tekib tahtmatult küsimus, kui kaugemale sellega jõutakse? On vägisi tunne, et kedagi piinab sisetunne, et keegi kardab — praeguse raske olukorra pärast ja veel enam tuleviku pärast, ning püüab kõige jõuga saada veel õigel ajal ohje oma kätte, et sel teel alla suruda võimalikke arupärimisi ja proteste.

Ja ometigi on rahvas see, kes edasi elab, edasi elama peab ja edasi elada tahab, vaatamata kõigile ühiskondlikele ja majanduslikele murranguile ja kokkuvarisemistele. Sellepärast peab kõik püsivam ja tugevam rajanema rahva usaldusele.

Ainult siis, kui majanduselu rajatakse avalikkuse printsiibi järele, kus iga väärsamm leiab täieliku valgustamise ja kriitika, võib rahvas koonduda suureks ja vaimustavaks pingutuseks, mis näib iga päevaga muutuvat möödapääsematumaks tekkinud ummiku lahendamisel.

Naisküsimusest.

M. Laosson.

1.

Igivana juutkonna traditsiooni põhjal peab iga juudi mees hommikupalves tänama loojat, et see teda pole loonud naiseks. Kuid mitte ainult juudi mees ei pea end väärtuslikumaks naisest, kõrgemasse klassi kuuluvaks. vaid sest ajast kui emaõiguslik ühis-

kond taganes meestevõimu ühiskonna, androkraatia, ees, arvab seda enesest iga mees. Kui ka seda sõnades eitatakse, maskeeritakse galantsusega — reedavad ometi kõik seaduste kogud ja tegelikud vahekorrad usu mehe üleolekusse, superioriteeti. Tegelikult on see üleolek tänapäev ka olemas — kehaliselt on mees tugevam, vaimliselt on ta produktiivsem. Seda tööka tunnustades tuleb aga täiel määral eitada neid järeldusi ja teooriaid, mis selle töigaga seotakse. On valitsenud aastatuhandete jooksul arvamine, et mehe tugevus, tarkus on juba tema soost kui niisugusest tingitud ja samuti on naisele looduse poolt kaasa antud nõrkus, edevus jne. See eelarvamus on meestevõimu ühiskonna püsimiseks väga kasulik ja hädavajaline ja naisõiguslaste nõuete puhul näidatakse alati sellele kuristikule, mida loodus olevat asetanud mehe ja naise vahele. Tegelikult pole erinevus aga looduslikult tingitud vaid ühiskondlikult. Kõik viimase aja avastused ja uued kogemused sel alal viipavad töigale, et ühiskondlikult ebaolulise tähtsusega kehaline erinevus ei tingi sugugi tööjaotust sugupoolte vahel ja nende vaimlist-hingelist erinevust. Kõik naise ja mehe iseloomu ja võimete erinevused on ühiskonna ajaloolise arengu ja valitsevate eelarvamuste tulemused.

Kõik tänapäeva naiste „naiselikkus“ ja meeste „mehelikkus“ pääle nende otsekohestes seksuaalfunktsioonide on kasvatus tulemus. Tüdruk kasvatakse edevaks, tundeinimeseks — poiss julgeks, loogiliselt mõtlejaks jne. Tüdrukud koavad sukka, unistavad ja ootavad prints, poisid valmistatakse aga kõrgetele mehe ülesannetele — harilikult neid valmistatakse vaid sel teel, et neid õpetatakse naistele ülalt-alla vaatama. Kasvatusega sisendatakse tütarlapsele sügav alaväärsuse tunne mehe ees, antakse temale vaimliseks veimevakaks ellu kaasa tugev inferioriteedi-sugestioon, ja see sugestioon, ebateadlik usk naise alaväärsusse, ei lase naiste enamikul üldse teadlikuks saada selles, kui halb ja kahetsemisväärne on nende seisukoht ühiskonnas. On suure ahastusega alati nenditud, et hiinlased moonutavad tüdrukute jalgu, et neegrid sidemetega vormivad laste pääluid — seda, et kogu patriarhhaalne ühiskond, Euroopa kaasa arvatud, vigastab naissoo vaimsust, on tänini peetud normaalseks nähteks. Seda peavad normaalseks ka naised ise, nagu hiinlannad peavad normaalseks oma moonutatud jalgu. Ja naise kui inferioriku mentaliteet peab täiesti loomulikuks seda rõhutatud viisakust, mida osutatakse „õrnemale“ soole — tõeliselt on see viisakus vaid tegeliku alavääristamise ülekompensatsiooniks, hääkstepigemiseks. Seda taipavad ka naisõiguslased, näit. kirjutab Rosa Mayreder: „Galantsus, see frivoolne ja silmakirjatsev maneer, lubab daamile üleoleku paiste, et teda tegelikult laste ja alaealiste kohale alla suruda.“

Ehkki väliselt paistab olevat kõik korras, ehkki näiliselt valitseb siin demokraatlik üheväärsus, pole kaasaegne ühiskond

siiski vabanenud naise õiguslikust, moraalset, kehalisest, vaimlisest alavääristamisest. Järgnevad John Stuart Milli sõnad maksavad veel täiel määral: „Primitiivse orjuse seisukord jätkub naise alluvuse näol tänini. Kõik mehed tahavad endaga seotud naises evida mitte sunnitud, vaid vabatahtlikku ümmardajat... Naiste isandad nõuavad rohkem kui lihtsat sõnakuulmist ja rakendavad kogu kasvatuse võimu oma eesmärgi saavutamiseks. Noorusest alates kasvatatakse naist usus, et tema iseloom peab olema selline, mis on otseses vastuolus mehe omaga: mingisugust oma tahet, mingisugust valitsemist enese üle eneseteostuse kaudu, vaid alistumine teiste määrustele. Iga kompeõpetus jutlustab neile, et naise ülesanne olevat teiste hääks elada, enesest loobuda. Kunstliku triiphoonekasvatuse läbi on viljeldud ja soodustatud neid nende loomuse külgi, mis nende isandate lõbuks ja mõnuks vajalised on.“

Meie ühiskond on ühe-soo-ülevõimu-ühiskond. Nagu näitas selle ajakirja eelmises numbris toodud Ellen Luha ülevaade „Naisküsimus ja meeste riik“, mõjustab see ülevõim kõiki hinnanguid naissoo suhtes ja tingib kahekordse moraali — valitseva soo nõrkused muutuvad selle moraali valguses voorusteks. Vallaline ema on kaasõdede ja seltskonna põlguse all, mitte aga vallaline isa. Vastupidi: Don Juani koheldakse kui kangelast, vastavat nais-tüüpi aga, Messaliinat, vaadeldakse kui lõbunaist. Kui mees oma tundeid varjab, siis nimetatakse seda enesevalitsemiseks, naise juures nimetatakse seda teesklemiseks. Mehe vastu ohvrimeelne naine on kangelane, naisele ohverduv mees on — iseloomutu. Kõik naise voorused on seksuaalse värvinguga: armastus, alistuvus, ohvrimeel, emalikkus, vooruslikkus — need omadused, millest mees otseselt huvitatud on, kuuluvad naise ideaalpilti. Vastavaid omadusi mehe juures, armutruudust, ohvrimeelt, isalikkust, ei loeta üldse mehe voorusteks, vaid mehe naiselikkuse tunnusteks. Mehe voorused on täiesti „ebaperekondlikud“, — vahvus, kangelasmeel, tugevus, tarkus. Selline kahekordne moraal ja vooruste jaotamine aitab oivaliselt säilitada mitte ainult praegust ebaratsionaalset tööjaotust ja kunstlikku kuristikku sugude vahel, vaid kõiki ühiskondliku elu väärnähteid.

Iga laps sünnib ühiskonda eluvõitluseks täiesti võimetuna ja alaväärsena. Täiskasvanute toetusel ja julgustusel on võimalik ta kehaline ja vaimline kasvamine. Valitsevate eelarvamuste tõttu suhtuvad aga täiskasvanud tüdrukusse teisiti kui poisisse. Kõik patriarhhaalse, meestevõimu ühiskonna eluavaldused mõjustavad kasvavat naissugu nii, et see omandab erilise alaväärsuse tunde meessoo ees. Tulemuseks on kultuuriliselt täiesti kasutu pinge sugude vahel, mis mürgitab ja häirib vahekordi, sünnitab viljatuid hõõrumisi, võitlust ja kannatusi. Naissugu kasvab sugestiooni all, et ta on vaimliselt alaväärne ja mehed arvavad ühes Rousseau'ga, et tüdrukud on loodud nukkude, riiete ja

klatši jaoks. Sellises õhkkonnas on loomulik vaimu kängumine. Õieti on see reeglisk. Kui tüdrukute juures tõesti esineb mõni and, siis kalduvad pedagoogid ja teised seda tihti pidama erandiks, kui mitte patoloogiliseks nähteks. Naiste paremaid võimeid võõrkeelte alal ei seletata anniga, vaid nende virkusega. Kui mõnekümne aasta eest nenditi paremat mälu naiste juures, siis kirjutas O. Weinger, et seda võib seletada naiste alaväärsuse ja tühisusega, „mida võib ükskõik millise sisuga täita; mees hoiab aga oma mälus ainult seda, mis teda tööpoolest huvitab, kõik muu ta unustab.“ Nii sai isegi teatud and alaväärsuse tõestuseks. O. Weinger ei teinud aga oma kuulsas naist halvustavas töös muud, kui väljendas teaduslikumalt ja teadlikumalt üldist ühiskonna maailmavaadet naise suhtes, mida aastatuhandete jooksul igaüks alateadlikult oma käitumises on väljendanud. Weinger lõi naise ja mehe erinevuse seletamiseks teooria mingisugusest veres asuvast mehelikkuse elemendist „M“ ja naiselikkuse elemendist „N“. Absoluutne mees on tema järele jumal, loomise printsiip, sajabrotsendiline geenius, kuna puhtakujuline naine on Ei Midagi, madaluse kehastis, pole üldse inimene, vaid on kas sünnitamise masin või lõbunaine, või segu neist kahest. Sama alahindav seisukoht on väljenduse leidnud ka keeltes: nii tähendab prantsuse l'homme meest ja inimest; ka ingliskeeles langeb mehe mõiste kokku inimese mõistega — man on mees ja inimene. Weinger tabas üldjoontes täiesti õieti vastuolu naise ja kultuuri vahel, nagu seda tabasid ka tema mõtteosalised — naistepõlgajad Schopenhauer, Nietzsche, Strindberg. Ent selle vastuolu ja erinevuse põhjuseid otsides eksis ta nagu viimasedki: neid põhjuseid ei tule otsida sisenäärmetes, vere koosseisus või teistes bioloogilistes tegurites, vaid ajaloolistes eelarvamustes ja ühiskonna struktuuris.

Nende eelarvamuste likvideerimine on äärmiselt raske. Meeste auahnus ja võimuiha on siin esimeseks takistuseks. Seni on ka kõige närusem mees end lihtsalt oma mehelikkuse tõttu tundnud seisvat kõrgemal ka väärtuslikemast naisest. Naise emantsipeerumine ei riiva mitte ainult üleoletava mehe haiglaselt hella enesetunnet, vaid ka tema elukutselisi-majanduslikke väljavaateid ja selle võimu säilitamise tendentsi teenistuses seisab määratu poliitiline, majanduslik ja ka teaduslik aparaat. Teiseks piduriks sugude üheõiglususe taotlusel on naise spetsiifiline alaväärsuse tunne mehe ees. Inferioriteedi sugestioon, mis on arastanud ja heidutanud alamad, võimaldab mõnelgi võimuhänel võimutseda. Arastatud naine on seni oma võimutahet teostanud passiivsuse, alistumise, masohismi ja hüsteeriaga, on kerjanud loorbereid luksusloomana või sünnitajana — temalt nõuda võitlust reaalsel pinnal ei saa. Rõhutatud kihti iseloomustab alati suur julgusetus ja tema vabastajad-juhid on tihti tulnud valitseva kihi

hulgast. Nii tulid omal ajal kodanluse juhid aadli keskel. Proletariaadi paremad ja julgemad teoreetikud Marx, Engels, Lenin jt. tõusid kodanluse hulgast. Paistab, et ka naisliikumise juhid peavad tulema meeste hulgast.

2.

Meeste-võimu ühiskonna eelarvamused ja kahekordne mool pole võimaldanud naise enesemakspanu kultuuriliselt loova tööga. Mis on selle tulemus? Võimutahe, mida tingib piinav alaväärsuse tunne, otsib teisi teid — selle tahte teostamiseks rakendatakse kõik tungid ja kogu organism. Nii mobiliseeritakse võimutahte teenistusse ka seksuaalsus. Kuna mees oma ühiskondlike privileegiumide säilitamiseks ja naise kõrvaldamiseks teistelt võitlusväljadelt deklareerib, et naise elumõte on tema seksuaalses funktsioonis, sünnitamises ja mehele meeldimises, siis saabki mees naise elu tsentrumiks ja seksuaalsus mõistuse ja kultuuritöö asemel tema pärelvaks. Nii on seksuaalsus ainult vahend, relv, mis on kaotanud oma iseseisvuse, mil pole midagi ühist elu-edasiandmise tungiga. Sugutung seisab suure osa mehe-naise vahelkordade juures neurootilise võimutahte teenistuses. Sugutungi käsutab inimese alateadlik eluplaan ja kui see tung saab elu keskprobleemiks, siis on see sügava alaväärsuse tunde sümptoomiks. Kes ei saa võitust muul pinnal, see vähemalt lohutab end võitlusega teise soo juures — Napoleon vallutab maailma, naine vallutab Napoleoni, järelikult — mitte Napoleon pole kõige võimsam. Nii on inimese juures seksuaalsüsteem tihti tema ürgotstarbele täiesti võõraste ülesannete teenistuses, sugutung on paljude juures intensiivne vaid sellepärast, et on tarvis end maksma panna teise soo juures. Don Juanide juures võib alati nentida alaväärsuse tunnet, millest vabanemiseks ta peab oma mehelikkust tõestama ikka uute ja uute võitlusega.

Seega pole see meetod ka meestele võõras, ent naistele on ta tüüpiline. Meeste-võimu ühiskonda iseloomustab erootika nihkumine ühistunde teenistusest võimuiha teenistusse ja sugudevaheline võitlus prestiiži ja võimu ümber. Sugudevaheline võitlus on osaliselt tingitud bioloogiliselt, ent peamiselt siiski väärtuskasvatusest ja hingeelulistest konfliktidest. Abielude enamiku puhul pole ühistundel kuigi suurt osa. Pääle majandusliku sümbioosi evib perekond tihti vaid tähtsust mehe ja naise juriidiliselt pühitsetud võitlusväljana.

Et perekond on võitlusväli, see ei tohi põhjustada arvamist, et selles võitluses karastatud naine oskab ja tahab võidelda ka oma emantsipatsiooni eest. Vastupidi. Iga naiselik naine, kuna ta elutaktika on täiesti masohistlik, naerab vabastaja välja. Tema võitlusmeetodiks on sajandite jooksul olnud passiivsus, tema tu-

gevus on seisnud tema nõrkuses ja just oma naiivsuse, nõrkuse ja rumalusega on ta võimaldanud mehele üleolutunnet ja on võlunud sellega meest. Masohisti suurim lõbu on kannatamine, märtrid igatsevad inkvisiitorit ja selle karmust. On küllalt inimesi, kes oskavad magusa värinaga nautida piitsade vuhinat ja kellele kannatamine on nauding. Nietzsche tundis hästi naissoo alistumise iharust, kui ta soovitas naise juurde minejale võtta kaasa piits. Ka alistumine ja masohism on võitlusmeetodid, on arastunud inimese võitlusmeetodid, kes võitude asemel reaalses maailmas lepib võitudega fantaasias. Ja tänapäev võib õigusega nimetada naiivseks seda, kes neid võitlusmeetodeid peab kaasa-sündinuiks ja puht bioloogiliselt tingituks.

Mõnigi küsimus laheneb ja meeste ülevõimu võimalikkus veel 20. sajandil saab mõistetavamaks tapmis- ja sugutungigi kogu loomariigis esineva paralleelsuse kaudu. Nimelt on kummaline side kahe ürgtungi, kahe reflekside grupi, seksuaalsuse ja sadismi vahel. Nende kahe, ülesannetelt vastupidise tungi väljendusviisid on tihti nii põimunud, et neid raske on üksteisest eraldada. Osalt on see tingitud sellest, et kosimine paljude loomade juures on nõudnud alati suurt võitlust. Paljude ämblike, mitmesuguste putukate liikide juures sööb emane päälle paaritumist isase, tihti algab seda toimingut varem ja võtab isasel pää otsast juba paaritumise ajal. See on mitmeid uurijaid põhjustanud rääkima loomade seksuaalsest kannibalismist. Paljude loomade armumängu kuulub ka hammustamine. See tapmisrefleksi väljendus esineb hobuste, lõvide jt. kui ka inimese juures.

Ka inimesel on omane see suhtumise kahepaiksus, tungide bipolaarsus. Viha ja armastus (räägime siin seksuaalsest armastusest) on sugude vahekorras alati põimunud. Oma koostöö ja ühinemise tipu saavutavad need kaks tungi lõbumõrvas, kus vägistamise ja tapmise akt toimuvad korraga. Füsioloogiliselt võib seda inimese juures sellega seletada, et pääaju, intellekti pidurdava osa lõppemine ühe tungi suhtes annab vabaduse ka teistele tungide ürgsetele väljendusviisidele, primitiivsemale eneseteostuse meetodile üldse. Nii ei kutsu seksuaalsuse vallandumine mitte ainult välja sadismi, vaid ka viimase vallandumine esimest. On küllalt inimesi, keda lahing, võitlus, vere nägemine seksuaalselt erutab ja erandjuhtudel on vihahoog ja tapmine välja kutsunud seksuaalse orgasmi. See kahe tungi saatuslik läbipõimuvus teisteisest on põhjuseks, miks usukultuste orgiad usklikele annavad verd ja armastust korraga, miks paljude usundite müsteeriumides esineb armastuse kõrval ka ohvrisüsteem. Elu ja surm on looduses eraldatud väga õrna vaheseinaga.

See tungide põimuvus on viinud niikaugale, et sugude vahel ühe tungi väljendusviise võetakse teise tungi avaldustena. Isegi paljud teadlased pole tänini sadismi ja julmuse armuelus mitte võtnud tapmistungi väljendustena, vaid ekslikult seksuaalsuse kui

niisuguse osana. Armastuse märgiks on saanud üldiselt suudlus, selle juures avalduv hammustamise refleks on otsekohene sadismi avaldus. Samuti on selle juures teotsev imemise refleks ikkagi söömise, s. t. hävitamise väljendus. Armastus on alati äratanud kolmandas isikus kadedust, tapmine aga mitte, sellepärast on variseerlik ja neurootiline moraal rohkem püüdnud sumbutada seksuaalseid avaldusi, kuna avalik tapmine on aastatuhandete jooksul olnud pidulik sündmus. Sellest on tingitud, et sadistlikult lõbutoonitatud suudlus on saanud erootika raudvaraks ja ühtlasi ka austuse ja sõpruse märgiks¹⁾. Rahvaste-uurija Savage jutustab jaapani tüdrukust, kes oma armastust temale oskas avaldada vaid sel teel, et teda pool tundi näris ja hammustas. Vana-India erootikud on kirjutanud põhjalikke uurimusi hammustamise tehnika üle. Erilise ülekaalu võtab sadism soo-vahekordades siis, kui kasvatused vead ja ebateaduslikud eelarvamused enese ja partneri suhtes ei võimalda enam-vähem normaalset erootilist vahekorda. Keda seksuaalselt saab ärritada ja rahuldada ainult sadismi kaudu, piinade ja julmuse kaudu, neid on väga palju — ainult vähesed neist lähevad hingeearsti juurde.

Nende kahe tungi põimuvus, mille tulemusena näiteks sadistlikke tegusid ja julmuse võetakse puht erootiliselt, evib laiaulatuslikku tähtsust, evib seda eriti naisküsimume puhul. Naine naudib seda julmuse, seda sadistlikku alandamist, seda piiramist ja halvustamist, mis tema soole osaks saab meestevõimu-ühiskonnas, seksuaalselt, nagu see sünnib tapmistungist tingitud armupartneri hammustuse puhul. Karmust võetakse naiste poolt armastuse sümptoomina nii ida- kui läänemaal. On tuntud anekdoot naisest, kes nutab ja kaebab, et mees teda ei armastavat — seda arvab ta sellest, et mees teda enam ei peksa. Vana paganliku kirjaniku Lukiani „Hetääride-kõnelustes“ ütleb üks naine: „Kes oma armsamat ei peksa, tema juukseid välja ei

¹⁾ Heinrich Heine omas luuletuses „Schlachtfeld bei Hastings“ kirjeldab, kuidas Edith Schwanenhals pääle lahingu otsib laipade keskel kuningat, kelle armuke ta kord on olnud ja kelle ta ära tunneb armist öla sees, mille ta kord armastusest on hammustanud:

Auf seiner Schulter erblickt sie auch —
 Und sie bedeckt sie mit Küssen —
 Drei kleine Narben, Denkmäler der Lust,
 Die sie einst hineingebissen.

Sama tunnetust armastuse ja surma lähedusest ja põimuvusest ning suudluse ja tapmise samasusest avaldab inglise kirjanik O. Wilde omas „Reading'i vangla ballaadis“ järgmiselt:

Armastatuid alati surmatakse — see on aastasadade komme; üks teeb seda mürgise pilguga, teine meelitusõnaga — julge see tapab terasega ja argpüks teeb seda suudlusega. —

Püha Gregoorius Nyssast avastas sama tõe mõnesaja aasta eest, põhjendades Kristuse surma, tema ihu söömist järgmiselt: „Keda meie armastame, seda meie ikka hammustame.“

kisu ja tema riideid ei rebi, see pole armunud.“ Üks uurija räägib Melaneesia pärismaalastest, kus kõige rohkem hinnas on tüdruk, kelle kehal on kõige enam hammaste ja küünte arme. Mantegazza koges oma Boliivia reisidel, et Lõuna-Ameerika indiaanlannad on väga nukrad kui mehed neid ei peksa ja üks tüdruk seletas temale oma armsamast: „ta armastab mind väga, sest ta peksab mind tihti“. Euroopas on selline märtrimeelsus eriti iseloomustav slaavi rahvaste naistele. Vene vanaaja elutarkuse kogu „Domostroj“ arvab, et naine tahab saada peksa ja õpetab: armasta kui oma hinge oma küljeluud ja raputa teda nagu pirnipuud.

Siin on suur müür ees emantsipatsioonile. Molière'i näidendis „Arst vastu tahtmist“ viskab peksetav naine naabri, kes tuleb abikaasade vahel rahu sobitama, välja. Iga naiselik naine, s. t. naine, kelle alaväärsuse tunne on eriti tugev, kelle võitlusmeetodiks on masohism, suhtub umbes samasuguse neurootilise „üleolekuga“ oma vabastajasse ja oma emantsipatsiooni — ja soodustab seega meestevõimu ühiskonna püsimist. Tungide põimuvuses on ka põhjus, et kõiksugu Sinihabemed ja Landrud on naiste lemmikud, et Pariisi timukas sai neilt palju armastuskirju. Nad teevad alateadlikult psühholoogiliselt täiesti õige järelduse: tapja juures ei saa eeldada teesklemist armastuses ega vesist romantikat, vaid tugevat kirge — ja see võib. Ent sellel alahindamisel ja peenel sadismil, millega meeste-riigis koheldakse naist, pole midagi ühist tungide põimuvuse ja seksuaalsusega ja armastusega, millena osa naised seda ekslikult naudib. Tuleb rõhutada, et tungide põimuvus teatud korral, nende koos avaldumine, üksteise asendamine on ikkagi mõjustatav eluplaanist, isiku elustiilist, see on vaid mehhanism ja eeldus, mida kasutab võimutahe. Nii on bioloogilised-füsioloogilised mehhanismid oma tegevuses sõltuvad hingeelust. Kui ühiskond varematal aegadel oli naiste-võimu ühiskond, siis oli mees masohisti osas ja naine oli see, kes võimutses ja tappis — eeldused temal pole selleks vist vähemad — paljude loomaliikide juures on isane ohvriks ja emane on türann ja putukate juures on emane see, kes sööb pääle paaritumist oma partneri. Ja kui inimese juures ajaloo käik võimu raskuspunkti on toonud meeste poolele, siis pole õigustatud selle põhjuse otsimine kehalistes eeldustes.

3.

Usk on inimese produkt, sellepärast näeme ka siin reflekside paralleelismi, polaarseste tungide kõrvuti-teotsemist. Tapmine ja armastamine evivad põhilist osa usukultustest ja tihti esineb armastuse ja sõja, s. t. tapmise, jumal ühes ja samas isikus, näiteks Paabeli Istar. Religioosete orgiate puhul rahuldatakse mõlemaid tunde ja kui juhuslikult mõne usundi kultuses võimaldub vaid ühe tunni rahuldamine, siis rahuldatakse seda tunni väljaspool usu-

kultust. Jaapani šintoismi kultusesse kuulus varem ka fallusekultus, hiljem kadus siit seksuaalsus üldse ja leiame, et selle tungi rahuldamine sünnib teisiti: Šintoismi templid ja teed nende juurde on ümbritsetud arvukatest lõbumajadest ja templist tulles külastavad usklikud neid, tapmistungi rahuldamine ohvri kaudu erutab ka seksuaalsust. Ka praktiline kristlus pole tegelikult, vaatamata oma „platoonilisele armastusele“, palju erinev Jaapanist ja paganlusest. Katoliku kirikus võis veel 19. sajandil kohati leida fallusekultust. Keskajal sammusid ka kristlased jumalakojast tulles lõbumajadesse ja palverännakud sel ajastul kujunesid tihti orgiateks. Ja Eestis on varem kirikupühad olnud peamiselt poiste-tüdrukute kohtamispühaks. Täiesti põhjendatult on sõnast „Kirchmesse“ tuletatud sõna „kirmes“ mõnel pool Eestis saanud külasimmani nimeks.

Usk on võimutahte neurootiline teostamiseviis, vastavalt sellele kajastuvad temas kõik ühiskonnas harrastatavad võimu teostamise viisid — usu näol saavad need pühaks. Ristiusk esindab naise suhtes meeste võimu ühiskonnas vaateid puhtal kujul. Ristiusu tulek tähistab mehe hegemoonia süvenemist ja naise teoreetilist surumist orja ning looma tasapinnale. Naistele on meeste-riigis üldse jäetud vääratus vaid seksuaalse olemusena. Kristluses ilmneb süstemaatiline rünnak naise viimsele kantsile, seksuaalsusele. Kuna ilmlik mõtteviis naist siiski veel on hinnanud emana ja armupartnerina, on puhas kristlus temalt püüdnud röövida seda viimast ülesannet ja väärtust ühiskonnas. Kristluses ilmneb teravalt ja karrikeeritult meeste-riigi ideoloogia, mille teostumine puhtal kujul tähendab absoluutset meeste riiki ja ühtlasi ühiskonna surma. Kristlusel õnnestus oma võimu hiilgepäevil vaid üksikuid naisi ühiskonnast suruda kloostrisse ja ka üksikuid masohistlikke mehi. Elutung oli tugevam, ka pühakud pidid lubama kompromisse ja nagu pilkena on preestrite elu, kuna neil on puudunud muud ülesanded, kõige rohkem tiirelnud naise ümber. Konstantsi kirikukogu ajaks aastal 1414 sõitsid sinna väljaštopoolt kohale 700 lõbunaist (ühe teise allika järele koguni 1400), kelle teenistus sääl ajaloo andmetel on olnud väga suur. Neitsilikkuse toonitamine, nagu see muuseas avaldub kristliku naisjumala ja jumalaema Maria puhul, tähistab naise alaväärtustamist. Püha Hieronüülose järele on abielul ainult üks väärtus, see on — et tema kaudu saab neitsisid.

On öeldud, et kristlus olevat parandanud naise seisundit. See on üks suurimaid ajaloolisi valesid, mille eest on vastutavad ristiusu autoriteetid. Sir Henry Maine, suur inglise autoriteet vana õiguse alal, arvab: „ükski ühiskond, mis säilitab kriipsugi kristlikest institutsioonest, ei taha anda abiellunud naisele sellist isiklikku vabadust, mida talle kindlustas keskmine Rooma õigus.“ Ja teine tunnustus, mis seda kaaluvam, et ta tuleb kristlaste eneste leerist, on kristliku õpetlase ja vaimuliku Sir James Donaldsoni oma, mehe oma, kes tõlkis ingliskeelde enamiku vanadest kiriku isadest. Donaldson uuris spetsiaalselt naise seisundit ja tulemused olid sellised, et ta peab hoiatama oma luge-

jaid: „Ma pean hoiatama oma lugejaid, kuna arvatavasti paljud neist saavad raskelt pettuma minu uurimuste tulemustes. On valitsevaks arvamiseks, et naine võlgneb oma, idamaadega võrreldes, lahedama elu ristiusule. Minagi uskusin seda, kuid kolmel esimesel sajandil ma ei suutnud näha mingit ristiusu kasulikkust mõju naiste seisundile, vastupidi, ta püüdis alandada nende iseloomu ning piirata nende aktiivsuse ulatust.“ Sõjapäik, mida ristiusu moralistid julgesid seksuaalsuse mahasurumiseks, on põhjuseks suurenenud seksuaalsele erutata-vusele, mis iseloomustab kristlikku kultuuri. Nagu Briffault öieti järeldeb: „Kristliku moraali süsteem on mürgitanud elu ta allikas, nii et kogu Läänemaa vaade seksuaalsusele on moondunud, vormituks muutunud ja haige. Võib öelda, et kui kristlik religioon oleks toonud maailma ainult selle neede, seksuaalse elu mürgitamise, ta väärrib ainult seepärast juba põlgust maailma poolt, mille ta on haigestanud.“

Kristlus võttis juutidelt üle ka naise alaväärtustamise. Ta põlgus naise vastu ei leia võistlejaid ka idamaa religioonide juures. Kümnesendas käsus on naine asetatud kõrvuti kodulooma ja orjaga: sääl on keelatud himustada ligimese sulast, naist ja eesliit. Kristus jaatab kohitsemist, Pauluse seisukohti pole tarvis siin kor-rata. Paradiisi müüdi järele on naine inimkonna hukutaja, Ter-tullianile on ta põrgu värav ja kuradi tee. Hieronümos ütleb „abielu on alati patt“ ja püha Klemensi järele „juba järelemõtlemine selle üle, milline on naise loomus, toob häbi“. Kirikuisa Ori-genes arvab: „Abielu on midagi autut ja roojast. . . Vallalised saa-vad hiilgama taevast heledate tähtedena.“ Ja kuna ta naist pidas roojaseks, siis temast vabanemiseks ta kohitses end, nii tugevasti oli temasse imbunud usk naise alaväärsusse. Umbes sama on kiriku seisukoht tänini ja sellele vastavalt pole naine tänini vastu-võetav preestrina-pastorina ja peab andma altari ees töötuse, et ta kuulab mehe sõna. Kirikuisad tõrjusid 5. sajandil naiste pre-tensioonid preestri kohale tagasi põhjusel, et naine roojastavat sakramente. Tänapäev põhjendatakse seda galantsemalt. Kom-bed on rafineerunud, ent mentaliteet on sama. Mõni sajand tagasi tembeldasid Nürnbergi raamatuköitjad mehe, kes naisega koos töötas, autuks ja selle koostöö häbistavaks. Ka tänapäev loeb mees endale häbistavaks „naise tööd“.

Ei maksa loota, et naise emantsipatsioon on teostatav kristli-kus ühiskonnas. See, kes vajab enda üle võimu jumala näol, vajab enesetunde rahuldamiseks ka võimu naise üle. Võimude hierarhia, astmestik, on kristluse põhiprintsiip. Naise alaväärsustamise ja kristluse vahel on orgaaniline ja purustamatu side. Pole kristlast, kes saab naist võtta üheväärsena, niivõrra kui ta seda suudab, pole ta enam usklik. Isegi Assisi Franz, kes igat jumalaloomakest eksalteeritult haletses ja hellitas, suhtus alahindavalt naisesse, toonitades, et naisega läbikäimine roojastab vaimu. Ei saa öelda, et reformatsioon seisukorda ja vaateid oleks muutnud. Luther tun-nustas küll seksuaalsuse paratamatust ja teatud vabadust, ent see paistab sündinuvat nende vürstide-elumeeste, kelle poolehoidu ta vajas, ja isikliku meelelisuse huvides, kuid mitte naise huvides. Tema suhtumist naisele sümboliseerib väga hästi tõik, et ta kao-

tas oma usust katoliku kiriku naisjumala Maria ja likvideeris abielu sakramendi. Ellen Key heidab täiesti põhjendatult temale ette, et tema vaated abielu läbi pühitsetud suguelu kohta olid nii jämedalt utilitaristlikud, et ta naised sellelt kõrguselt, kuhu nad oli tõstnud renessansi peen tundeelu ja kultuur, uuesti alla rebis. Iga tahes polnud naine ka Lutheri jaoks inimene ja tema vahekorda naisega iseloomustab tabavalt tema klassiline lause — in der Woche zwier schadet weder dir noch mir und macht im Jahr einhundertvier — hingeline armastus ei tähendanud siin midagi. Võidud naise emantsipatsiooni suunas on, nagu kõik kultuuri edusammud, saavutatud väljaspool kristlust, sest viimane on konservatiivne oma olult ja teda kannab just alaväärsuse tunne — nii on selle tunde säilimine kiriku huvides. Veel enam: ta rakendab kõiki võimalusi selle tunde süvendamiseks, ja konfliktide sünnitamiseks. Teisest küljest uimastades inimeste reaalsuse-meelt ja andes toitu unistustele suudab ta võluda ja koondada oma rüppe kõiki rahulolematuid.

Toon selgituseks väljavõtte ühest „Ratsionalisti“ varasemast artiklist: Ristiusk oli teretulnud kõigile seksuaalneurootikutele ja homoseksualistidele, kes koondusid kloostritesse. Kõik, kes on maiseks abieluks ja armastuseks alaväärtuslikud ja arad, kalduvad oma vallalisust pidama kõrgemaks eluvormiks. Kes maapääl ei sobinud viletsaimale mehele, sai kiriku abiga taevakuninga pruudiks ja hingitses hüsteerilise nunnana oma väärtusetut elu. Selliseid tüüpe ravivad tänapäev närviarstid, ent kirik tegi närvihaigusest kohuse. Ta mitte ainult ei teinud neurootilisest jumala-armastusest ja pühast prostitutsioonist kohust vaid töötas ja töötab normaalse armuelu vastu...

...Et ristiusk kunstlikult vajadust enese järele püsti hoiab, seda näitas ta tendents alaväärsuse tunnet säilitada ja süvendada. See tendents ilmneb eriti selgesti kiriku võitluses naiste emantsipatsiooni, üheõiguse püüde vastu. Kuna praegune ühiskond on meeste-võimu ühiskond, kus naisele vaadatakse kui alaväärtuslikule, „nõrgemale“ poolele, kus meessugu neurootiliselt hindab end kõrgemalt, kus kasvatuse kaudu juba tütarlapsesse istutatakse alaväärtuslikkuse kompleksi, siis on ristiusul eriline edu naiste juures. Meenutagem kristluse võidukaiku Roomas: alguses levis ta orjade, hulguste, haigete, pööbli juures, varsti leiame ta jüngrite hulgas keskkihi ja kõrgema seltskonna naisi ja alles nende kaudu pääsis ta võimule. Kuna naiste mõistust ja kultuurilisi võimeid alahinnatakse, siis ei jää neile päälle kehalise ja seksuaalse võlu närbumise mingit tuge ja üha suurenev alaväärsuse tunne viib kõik vanad naised palvemajadesse ning me näeme, et nad moodustavad pastorite ustavama kaardiväe. Ja kõigi abinõudega püüab kirik praegu pidurdada emantsipatsiooni, naise tõusmist mehe kõrvale, tema püüded on muidugi sümpaatsed meestele, kelle ainuvalitsust ja kunstliku enesetunnet naise-emantsipeerumine kõigutab. Nii on kirik häätegi ja mõlemate ees. —

On ekslik arvata, et see halvustamine, mis ristiusu poolt naisele osaks saab, selle usu temale antipaatsiks muudab. Ei. Naiste suure poolehoidu tõttu nimetasid antiiksed autorid ristiisku naistepuuduseks ja seda on ta ka tänapäev. Julmust ja karmust võtab naine masohistlikult, sadism saab tungide põimuvuse tõttu erootiliseks naudinguks. Vaadeldes kunstniku pilti sabiinlannade röövimisest, tähendas üks daam, et selline kohtlemine temale meeldib ja peaks meeldima sabiinlannadele. Daam, kellele erutatud austaja ütles:

„Teie olete kurat!“, võttis seda komplimendina: „Jah, kõik noorehärрад arvavad, et minus olla midagi deemonlikku.“ Kas mõjub teisiti Krüsostomuse ahastus, et naine on „paratamatu pahe, loomulik kiusatus, ihaldatav õnnetus, kodune hädaoht, surmav võlu ja maalitud pahe.“ Kui Püha Anastasius „sõimab“: „Ta on madu, rietatud läikivasse nahka, ta on lohutus deemonile, kuradite töökoda, põlev ahi, oda, mis läbi puurinud sidame,“ — siis reedavad need sõnad halvasti sumbutatud iharust ja kõlavad meelitusena. Naissugu seovad aga kristlusega veel tugevamad sidemed.

Ristiusk on kahe aastatuhande jooksul seisnud vaenujalal mõistusega, ta on alavääristanud ühiskondlikku organisatsiooni, teadust, rikkust ja kogu kultuuri. Mis on tänapäeva ühiskond ja kultuur? — see on meeste-võimu ühiskond, ja kultuur on meesso looming. Naisel pole võimu, tal pole tugevust, temale ei omistata ka tarkust. Omistatakse temale ilu, ent see ei püsi kauaks. Ja nii on ta täiel määral solidaarne selle õpetusega, mida levitab ristikirik, mille järele kõik kultuuri-väärtused pole väärtused. Kirik on naisele tüüpiliseks võimutahte teostamise viisiks. Muidugi vajab ka meeste enesetunne tihti kunstlikku tõstmist ja siin tuleb usk odavam kui alkohol. Ristiusk võib elatanud naisi samal põhjusel, millisel noored naised armuelus eelistavad teistele meestele sõjamehi, sinihabemeid ja lõbumõrvareid ning lõbunaised eelistavad roimareid. Võib küll väita, et sõjamehed on hinnas seepärast, et nad elukutse tõttu kehaliselt on paremini arenenud, kuid see on hingeeluliste tegurite kõrval väga vähe määrav, tihti eelistatakse atleedile räpakaid raspuutineid. Naise alaväärsuse tundest tingitud salaviha kultuuri vastu, mis on meesso looming — teeb tema solidaarseks kultuurivaenulise kirikuga, teeb tema solidaarseks ka tapjate ja purustajatega. Lõbumõrvar ja roimar ignoreerivad oma tegudega kultuurühiskonda ja sõjamees on naiselikule naisele sümpaatne mitte kui kaitsja, vaid oma kultuurivaenulise komponendi tõttu — kui hävitaja ja tapja. Sel juhul on tegemist ressendimendist, salavihast tingitud armastusega, inferiooriku mässuga kultuuri vastu.

Kristlus on muuseas hävitamisinstinktile, sadismile, inimeste vahekordi halvendavate tunnete arengule kaasa avitanud veel kaudselt sel teel, et ta seksuaalsust, seda inimesi lähendavat tungi pidurdas ja taunis. Tungide põimuvuse, üksteisest sõltuvuse kohaselt taoteldi selle tulemusel seksuaalset naudingut sadismis. Armastuse puudus muudab inimese karmiks, vanatüdrukute tigidus on seksuaalsuse perversioon ja aseaine. Sellest on tingitud sõdurite eraldamine naistest militaristliku süsteemi juures. Ebateadlik elutarkus on ammu kogenud, et sõdurid on lahingus verejanulisemad ja „vahvamad“, kui nad on seksuaalselt rahuldumata — see tung transformeerub sadismiks. Inkvisitsiooni tekkimist põhjustas ja soodustas kaudselt kiriku surve seksuaalsusele.

Sugude üheõigusluse küsimus, naise emantsipeerumise küsimus, mis esijoones on psühholoogiline probleem, on meie naisliikumisele ainult poliitiliseks probleemiks. Selle vea ja lühinägelikkuse tõttu on meie naisliikumine rakendunud meeste-riigi ideoloogia teenistusse. See ideoloogia võtab naist ainult seksuaalse olemusena. Et tema pretensioone piirata, selleks toonitatakse, et naise püham kutse on olla ema. Selle õilsa loosungi all surutakse teda tagasi kultuurilisest ja ühiskondlikust elust. Seksuaalsus kui elukutsel! — Selles paradoksis peituv alavääristamine on võrratu. Et naine on vaid seksuaalne olevus, see on olnud aastatuhandete jooksul meeste-võimu ühiskonna lemmikfraas. Kuid ainult viimasel ajal on hakanud ka naised ise sellega uhkustama. Aastasadade sugestioon on avaldanud mõju — hädast on tehtud voorus. Nii trambitakse nõiaringsis, julgemata seda enesele tunnustada. Igatahes ei erine rõhutatud emasus millegagi Don Juani poolt toonitatud mehelikkusest. Mõlematel juhtudel seisab seksuaalsus võimutahte teenistuses ja on hingeeluliselt ühelaadselt tingitud. „Kas on midagi inetumat, kui ülepakutud naiselikkus, kas on midagi vastikumat kui liialdatud mehelikkus?“ — küsib Friedrich Schlegel. Meie naiskongresside truualamikkusele neid alavääristava ideoloogia suhtes leidub vaevaltoloogilist nähet teise soo juures.

F. W. Förster kirjutab sama küsimuse puhul järgmist („Lebensführung“): „Emakutse ühekülgne ülistamine on paljud naised viinud mehe kutseelu samavõrra lühinägelikule ülehindamisele. Seda ühekülgsust ei esinda ainult mehed, vaid ka paljud naised, kes emalikkust ülistavad sellisel viisil, kui oleks see ainuke tee, mille kaudu saavad teostuda naise õilsamad omadused. Kahtlemata on selles midagi alandavat, nii suurel määral inimliku isiksuse ülimat eneseteostamist siduda ühe looduse poolt antud ülesande täitmisega ja seega välisoludest sõltuvaks teha. Kahtlemata võib väita, et see naine, kes vajab emasust, et jõuda oma hingelise eneseteostamiseni, emana ei evi sisemist vabadust ja arendab ainult loomusunnilist emalikkust, mis piirdub vaid perekonna-egoismiga ja iseloomu ning armastusvõimet enam piirab ja pidurdab, kui edendab ja õilistab. On ka väljaspool naise sugu rida elukutseid, mis võimaldavad naise isiksuse kõrgeimat õitsengut.“

Emasus pole vägitegu ja seda ülistada võivad ainult emad, kes tunnevad, et nad produktiivseks tööks ühiskondlikus elus kõlbmatud on. Pole liialdus toonitada, et praeguses ühiskonnas ema — lapse vahekordadest 75% üldse pole ühiskondlik-inimlikud, vaid puht füsioloogilis-loomalikud. Et see nii on, et suhtumine lapsesse harilikult on ahviarmastus, seda tõestavad meie absurdsed ja edevusest sündinud „emade päevad“, kuid päämiselt tõik, et inimkonnas vähe on õnnelikke inimesi — kõik joomarid, hullud, roimarid, alkohoolikud, neurootikud on emade kasvatatud — need

armeekorpused, kes maailmasõjas üksteist loomalikult hävitasid, on samuti emade kasvatatud. Meil pole põhjust arvata, et see „kasvatamine“ praegu on teist moodi. Selleks tuleb perekonnast kõrvaldada võimupoliitika, mille üheks sümptomiks on sugude erinevuse toonitamine, tüdruku nukk ja poisi tinasoldat.

Kõige päält tuleb aga ümber orienteeruda meie naisliikumisel. Naisõiguslus usu ja ema-kutse tähe all — see on kurioosum, on enesepeks. Seksuaalse funktsiooni ülehindamine, trumbiks ja relvaks tarvitamine, aitab kaasa ühe-soo-hegemoonia püsimisele, pidurdab emantsipatsiooni, tähistab rippumist naisi alahindavast ideoloogiast ja sanktsioneerib igaveseks meeste riigi. Kui siiski emantsipatsiooni suunas midagi on sündinud, siis on see sündinud ja sünnib vaid niivõrd, kui võrd naine ei tunne end emana.

Ühe-soo hegemoonia ja usk.

Jumalad on loodud inimese näo järele, mitte ümberpöörduvalt. Kristlased räägivad jumalast-isast, sest nende ühiskond on patriarhhaalne. Emaõiguslikus ühiskonnas on esikohal naisjumal. Kui üks rahvas on jõudnud niikaugemale, et ta enesele loob inimese-sarnaseid jumalaid, siis ilmneb, et meesteriigis kaldutakse esikohale tõstma meesjumalaid, naisteriigis naisjumalaid. Jumalannad Isis ja Kübele olid vanal ajal populaarsed peamiselt naiste juures, kuna meesjumal Mitthra ümber koondusid mehed. Muidugi kumardati ka vastassoost jumalat, kuna see oli seksuaalselt lõbutoonitatud. Tihti on aga vastassoost jumala austamine keelatud. Nii ei tohi mehed mõnel pool naiste pidustustest jumalanna auks osa võtta, ja selle templisse astumine on meestele keelatud. Demeteri pühakotta Sitsiilias ei tohtinud mehed astuda.

Valitsev sugu tõstab oma soost jumala esimesele kohale. Seda sugu, kes võimul on, peetakse juba tema võimupositsiooni pärast tublimaks, targemaks, andekamaks, kõrgemal seisvaks, kuna jumal on kõrgeima kehastis, siis on loomulik, et valitsejate soost jumal on esikohal. Peetakse loomulikuks, et see sugu, kes evib võimu maa pääl, peab evima seda ka taevas. Kui nüüd maa pääl võimu üleminek sünnib, siis mõjustab see ka vahekordi taevas, seepärast ilmnevad jumalate seas alalised ümberkujunemised. Need ümberkujunemised on seda komplitseeritumad, et nende tempo maapäälsest võimu üleminekust aeglasem on. Teisalt on rõhutatud soo juures vajadus religiooni järele suurem ja see rõhutatud sugu taotleb oma soost jumalusi. Pääle selle vajab seksuaalsus vastassoost jumalaid. Need asjaolud nõrgendavad tugevasti valitseva jumala positsiooni.

Võimu ülemineku perioodist on säilinud küllalt mälestisi. Nii kandsid egiptuse jumalad naiselikku riidetust. Sama meenutavad

ka kristlike vaimulikkude ametiriided. On olemas ka jumalusi, kellel on naiselik riietus ja mehe habe, või keda üldse kujutatakse kahe-soolisena, kel näiteks on mehe habe ja naise rinnad. On püstitatud mitmesuguseid teooriaid kahesooliste jumalate suhtes. Tõenäolikum neist on, et sellised jumalad on ülemineku-aja produktid. Et jumalat kohandada võimu haaravale soole, muudeti mõni soo tunnus, kuna teised jäid püsima. Sellise kahesoolise jumalana esines teatud ajastul näiteks jumalanna Ištar. Veel tänapäev võib kristlikes kirikutes leida habemega ja naise-rindadega pühakute kujusid. Seni kui võimult tõugatud sugu pole oma prestiiži täiesti kaotanud, püsib ka tema jumalus uute kõrval. Nii on Bachofen näiteks tõestanud Ateenas vanimal ajal naistevõimu olemasolu, mil pääjumal oli Ateena. Ent veel Periklese ajal tunnustati naise kuulsate meeste õpetajannadena — Sokrates nimetab end uhkusega Aspaasia õpilaseks. Kuid ka Plato utoopia sugude üheõiguslusest polnuks võimalik, kui naised oleks täiesti olnud alla surutud. Vastavalt sellele nendime ka nende jumalanna Ateena tähtsat osa Greeka olümbil. Muidugi soodustas tema püsimist ka seksuaalsus, mille tõttu valitseva soo vaenlikkus vastassoost jumaluse vastu pehmeneb.

Paabelis esinevad Hammurabi ajal, kus küll mees valitses, kuid kus ka naine taotles oma õigused, ohvrid ja templid mõlemast soost jumalaile. Nagu ilmneb Hammurabi kirjadest, olid võidu jumalannad, kes sõjaväe viisid võidule, naissoost. Süürias ja Föniikias olid naisjumalad täiesti esiplaanil. Bübloses austati pääjumalusena suurt jumalannat Baalati. Süüria on ka Astarte kodumaa. Ka Kartaagos on naisjumal esikohal. Väike-Aasias valitses „suur ema“ Kübele. Tema abikaas Attis sai palju vähema austuse osaliseks. Andmed egiptuse religiooni üle on rikkalikud, kuid segased. Ka siin paistab seisnivat naisjumal kõrgemal — jumalanna Isis valitses oma mehe Osirise üle. Isise üleolev seisund meesjumalate suhtes ilmneb korduvalt. Allikates nimetatakse tema nime alati enne tema mehe Osirise oma. Ühes kaebuses ütleb Isis mehele: „Sinu naine on sinu kaitsja.“ Veel Ptolemäuste ajal kõneldakse ürikutes Isisest kui „jumalate emast“. Et Isis palju kõrgemal seisis vastassoost jumalatest, seda näitab ka tõik, et kui Egiptuse religioon saavutas mõju Roomas, siis püstitati templeid peamiselt vaid Isisele. Ürgmateeria, loov jõud, ürgjumal oli vanimal ajal naissoost, sellest sündisid jumalad ja inimesed, maa ning taevas. Alles hilisemal ajal, meeste võimu kasvades, muutus Looja meessoost olevuseks. Ka paljudel teistel naistevõimu maadel leiame esikohal naisjumalad, näiteks Kreetas, kust põlvneb Demeter. Irokeeside juures leiame vaid naisjumalusi. Ka vanade germaanlaste juures on ühe uurija järele kõrgemal jumalatest seisnud nornid, kes hiljem, naistevõimu kadudes, mandusid nõidadeks. Kamtšatkalased austasid üht mees- ja üht naisjumalat, kelledest viimast peeti vägevamaks. Meesjumal Kutka oli pilke all oma

saamatuse ja rumaluse pärast, temale pandi süüks, et ta maailma nii halvasti oli korraldanud. Tema abikaasast aga usuti, et see oma mehe mõistuse ja teiste hääde omaduste poolest kaugelt ületab.

Meeste riikides võimutseb meesjumal. Tihti on katsutud ainujumalavalitsust, monoteismi seletada inimese mõistuse ja kultuuri süvenemisega. See on osalt õigustatud. Ent tugevalt on seda soodustanud ühe-soo-ülevõim, mis vastassoost võistlejaid taotleb hävitada. Kui lubada mitu jumalat, siis on võimalusi ka vastassoost jumala võimulepääsuks — hädaohtu saab parimini vältida, tembeldades iga jumal, mis on üle ühe, paganluseks. Ühe soo ülevõimu väljakujunemine on primaarne, monoteism on selle tulemus. Kõik suured ainujumala usundid näitavad, et monoteism saab sündida vaid siis, kui pind on küllalt küps ühe soo absoluutseks ülevõimuks. Israeliitide juurde tõi ainujumala vanade allikate järele Mooses — see olevat sündinud umbes 1500 aastat e. Kr. Sellal oli juutide juures juba mees võimul, nagu ilmneb juutide käskudest. Mohammedi ajal oli seisukord samasugune, islami monoteism oli võimalik vaid mehe hegemoonia tõttu.

Kristlus ei loonud uut monoteismi, vaid võttis üldjoontes juutide ja Moosese oma üle. Kristus ise kaldus küll üheõigusluse poole, ent Paulus, kiriku tegelik isa, oli täiesti meeste-riigi orientatsiooniga: see ilmneb juba tema nõudest, et naine kuulaku mehe sõna. See nõue on tüüpiline igale valitsevale soole. Naisvõimu mail, nagu egiptlaste, marianide, kamtšatkalaste, spartalaste juures oli mehe esimene kohus sõnakuulmine naise vastu. Meeste riigis on see naise kohus. See juba Pauluse poolt toonitatud monoteistlik joon kristluse juures on tema levikule mõnede rahvaste juures, kes seisid teises arengufaasis, olnud väga takistav. Ainult kontsessioonide tõttu kahesoolisele polüteismile, mitmejumala-kultusele võis juutlik-kristlik patriarhhaalne monoteism võita pinda. Jumalate mitmus pani end maksma pühakute näol. Kõigepäält sai jumalaema austuse esemeks — naisjumalus tungis ka kristlusse Maria näol. Ainult selle tõttu, et meestevõim Saksamaal järkjärgult ikka rohkem süvenes, oli võimalik reformatsioon, mis püüdis pühakute- ja Maria-kultuse näol lokkavat polüteismi kõrvaldada. Luterlus, milles ilmneb katoliiklusega võrreldes monoteistliku idee võit, sai ajada juuri vaid meeste ülevõimu tõttu. Kui naise mõju reformatsiooni ajastul, võrreldes ristiusu algsajanditega, poleks olnud tugevasti vähenenud, ei oleks naisjumaluse kehastuse, jumala-ema Maria, surumine sellele täiesti tähtsusetule kohale, mis ta evib luterluses, sugugi õnnestunud. Patriarhhaalsel, emaõiguslikul ajastul valitses ka vanas Egiptuses monoteism, mis hiljem muutus polüteismiks. Nii pole sugugi põhjendatud väide, nagu oleks ainujumalus usu hilisem ja kõrgem vorm.

Monoteismus pole aga ühe soo hegemoonia paratamatu,

vaid ainult võimalik tagajärg. Ühe soo valitsemise puhul ei pea tingimata arenema monoteism. Ent ümberpöörduvalt — kus monoteism tahab pinda leida, sääl peab olema tema vältimatu eeltingimus, ühe soo hegemoonia, teostunud. Kuna monoteism oma õitsenguks vajab ühe soo valitsust, siis tähendab sugude üheõiguslus temale hädaohtu. Tänapäeva meestevõimu vähenemisega kasvaksid näiteks väljavaated naisjumaluste tekkimiseks. Saksa maal tõstavad praegu isegi pääd rahvaliikumised, mis taotlevad muuseas ka igivana germaani jumalateusu maksmapanu. Seega oleks ühtlasi teostatud ka mees- ja naisjumaluste võrdsustamine. Siit on mõisteta, et eriti naissugu neid liikumisi pooldab. Üks teine vool taotleb Maria-kultuse uuesti ausse tõstmist. Selle tendentsi kõrval, mis eriti luteriusu valitsevat monoteismi tahab lõhkuda, esineb tendents, mis samuti tähistab liikumist sugude üheõigusluse suunas: see on jumala-usu eitamine üldse, ateism. Selle asemel, et taotella naisjumalusele kohta meesjumala kõrval, taotellakse usu kaotamist üldse. Missugune vool võidab, on täna selgusetu, sest mõlemad teevad alles algsamme, igatahes tähistavad nad naissoo mõju kasvu. On veel üks võimalus monoteismi tänapäeva usus säilitada ja teda kohandada sugude üheõiguslusele — see seisaks üldse soo tunnuste kõrvaldamises jumalusest, mis aga vaevalt õnnestub: see tähendaks samuti kogu kristliku dogmaatika likvideerimist ja selle usu lõppu.

Sõltuvuses eeltooduga on ka seik, et usu-loojate nimestikus leiame äärmiselt vähe naisi. Seda on katsutud seletada kõige mitmekesisemate mõjuritega. Päämine, seni tundmatu, mõjur seisab selles, et meie tänane religioonide ajalugu, nagu kogu ajalugu, kas kuulub meesteriigi epoochi või on meesteriigi uurijate poolt selle huvide kohaselt kujundatud. Mälestised naistevõimu ühiskonnast on tõrjutud unustusse, kuna need on üldiste eelarvamistega vastolus, samuti on „unustatud“ ka kõik, mis puutub religioonidesse ja nende loojatesse naiste riigis. Selles suhtes tuleb meil piirduda vaid patriarhhaalse ühiskonnaga — võime nentida, et nais religiooni-loojaid siin vähe on, — neile puudub siin soodus pind. Sest naine looks oma soost jumala, seaks naisjumala oma religiooni keskusse. Selle tõttu muutub see aga vastuvõtmatuks valitsevatele meestele ja kaotab väljavaated levimiseks ja eduks. Kui ka naise võimed usu loomiseks sama suured on kui meestel, siiski ei saa need võimed teostuda ja areneda, sest valitsev sugu suhtub psühholoogilistel põhjustel eitavalt uude õpetusse. Siin on ka põhjus, miks mehed oma õpetusega meesjumalast pöörduvad peamiselt meeste poole. Oma sugu on usu-loojale parim tema õpetuse levitaja. Meeste juures on see alati nii. Naiste puhul võib mainida, et nagu Plutarch teatab, oli Isis selle religiooni asutaja, mille keskpunktis ta seisis ja naised olid need, kes vanimatel aegadel selle religiooni levitasid võõrastele maadele. Herodot jutustab, et Demeteri müsteeriume on levitatud naiste poolt —

näeme neid siin naisjumaluse apostlitena. On väga tõenäoline, et naised oma ülevõimu ajastul religioonide asutamise suhtes sama viljakad on olnud kui hiljem mehed.

Võiks veel tuua usu alal huvitavaid paralleele meeste- ja naiste-riigist. Osutub, et loomiselu oma verisoonides on tingitud valitsevast soost. Meesteriigi loomiseloole järele on Eeva loodud mehe küljeluust. Edda järele löid jumalad mehe ja naise kahest mere kaldal seisvast puust — siin oleks tegemist versiooniga sugude üheõigusluse ajastust. Täiesti naisteriiklust väljendavad Sumeri ürgajast säilinud Paabeli savitahvlid: siin jutustatakse, et see oli mees, kes sõi keelatud vilja ja tema karistajaks on naisjumalus. Nii väljendub igal pool püüd valitsevale soole jumalate ja inimeste juures anda esikohta. Naisteriigis areneb kujutelm naisjumala vahekorras meesinimesega — vanad saagad räägivad sellest korduvalt. Meesteriigis on osalised vastupidised: meesjumal on vahekorras naisinimesega.

Ka preestrite sugu on samuti sõltuv valitsejatest. Siin ei saa tõmmata nii kindlaid jooni, nagu üldse ajalooliselt ja hingeluliselt on raske määratella, kus ühe rahva juures ühe soo valitus lõpeb ja teise oma algab, sest nende vahel on sugude üheõigusluse faasid. Kunagi ei sünni naisteriigi kommete ja harjumuste üleminek vastupidistes patriarhhaalset ühiskonda iseloomustavasse kommetesse järsku. Võime leida mõnedes riikides tüüpilisi meeste riigi seadusi ja -traditsioone kõrvuti naiste riigi omadega. On rahvad ainult mees- või ainult naispreestritega, või ka mõlematega kõrvuti. Kuid ühest soost preesterkonnale ei vasta mitte alati ka ühe soo ülevõim ja kahest soost preesterkonnale ei vasta alati sugude üheõiguslus. Tänapäev väljasurnud pampas-indiaanlastel oli ainult naispreestrid, samuti ühe Formoosa rahva ja ka mõne Philippiinide suguharu juures, kuid nende juures ei saa praegu määratella võimul olevat sugu — Kaffrite juures, Põhja-Aasias ja vanas Meksikos oli seisukord samane. Ristiusk evis meesvõimu hiilgepäevil ainult meespreestrid. Viimasel ajal tungivad ka naised preesterkonda. Aastal 1900 loeti Ameerikas 31½ tuhat naisvaimulikku.

Nii sõltuvad „igavesed“ jumalad ajaliku elu vahekordadest. Nad on loodud kõik inimese näo järele, modelliks on olnud ja on inimene, mitte jumal. M. Vaertingi andmetel E. Luha.

Horisondilt.

Usuõpetusest

kirjutab meie tuntuimaid koolimehi H. Roos omas töös „Kas usuõpetus või mitte?“ muuhulgas järgmist:

Usk ja kõlblus on kaks iseasja, mis kumbki iseseisvalt kui ka ühendatult ette võivad tulla. Et kõlblus usul põhjeneb, see on ainult usuline dogma, mida isegi meie nooremad usuteadlased omaks ei tunnista...

...Usuõpetus oma põrguga ja kuradiga, loomislooga ja patulangemisega, põrgu ja taevasõiduga, ülestõusmisega ja nelipühi imega, pole teadusliselt lubatav, et teda kooli jäetakse. Kui ime ja ilmutused välja langevad, siis jääb ka katekismus ära. Püsib aga piiblitlugu, siis küsitakse, miks peavad siis juudarahva legendid meie noorsoo kõlblist tasapinda tõstma?...

Kõlbluse õpetust ei või meie siduda usu ja katekismuse õpetusega. Praeguse aja riigi ja seltskonna elu nõuded on palju suuremad, kui seda lubab piibel. Meie toidame lapsi ilmavaatega, mis 2000 aastat tagasi ühes kauges maanurgas tekkinud ja meie aja sündmustest tahame tähelepanematult mööduda. Mikspärast? — Sellepärast, et seal edumõtted ning vabaduspüüded avalikuks tulevad. Need on aga nii paljudelegi kardetavad...

Loodusteadus, ajalugu ja tehnika on ilmalikule eluvaatele aluse pannud. Arenemisõpetus ühes kogu moodsa teadusega on inimsoole silmad avanud uutele eluülesannetele. Kus on hirmuvärinad hingeõnnistuse pärast? Kus on lootused taevaliku õndsuse peale pärast surma? Kus on hirm keisrite ja kuningate ees? Meie aja inimene ei saa muret hingeõnnistuse pärast oma mõtlemise peapunktiks pidada. Kõlbluse siht seisab selles, et inimeste ja rahvaste vahelkordi mõistuse seaduste ja teaduste kogemuste järele korraldada...

...Millega hoitakse inimesed õigel teel? Kas hirmutuse abil põrguga ja kuradiga? Mitte ialgi, vaid kõlblise tunde abil. Ja kõlbliselt tegutsema on seesama, mis sotsiaalselt tegutsema. Kõlblisel kasvatusel pole midagi ühist selle ehk teise usuga või usutunnistusega. Kõlblus põhjeneb inimeste kui sotsiaalsete olevuste tarvete peal. Kõlbluse siht seisab selles, et inimeste ja rahvaste vahelkordi mõistuse seaduste ja teaduste kogemuste järele korraldada...

...Ja kool peab kõlblise kasvatusel õigele alusele rajama, ta peab tööle ja kultuurile andumise kui kõrgema inimkohustuse laste hingedesse istutama. See kõlbluse alus pole usu ja katekismuse õpetus, see on kõlbline ilmakord, mis aastatuhandete jooksul inimkonna ühiselul on väljaarenenud. See moraal pole teoloogiline, see on sotsiaalne, kooperatiivne, demokraatlik. Sellepärast nõuame meie kooli tunnikavast usuõpetuse väljajätmist."

Eesti Vabamõtlejate Ühingu „Humanitas“

on viimasel kahel aastal olnud varjusurmas. Hiljuti peetud pääkoosolekul on otsustatud tegevust intensiivistada. Ühingu esimeheks järgneva aasta pääle on valitud prof. J. Sarv, juhatuse liigeteks L. Sapotzky, J. Kristjan, M. Laosson ja A. Reeben.

Toome informatsiooniks paar punkti põhikirjast:

„1. Pooldades arenevat teadust rajanevat dogmadevaba maailmavaadet, seab E. V. Ü. „Humanitas“ enesele ülesandeks koondada mõtteosalisi ja soetada võimalusi elu soodustavate mõtete ja tunnete kasvamiseks ning süvenemiseks.

2. Oma eesmärgi saavutamiseks korraldab ühingu teaduslikke ja kunstilisi ettekandeid, õpiringid ja kursusi, kutsus kokku kongresse ning aitab kaasa avalikkude matusepaikade ja krematooriumide sisseseadmisele ning korrashoidmisele.

6. Ühingu juhatuse asukohaks on Tartu.

12. Ühingu liikmeks võivad olla Eesti Vabariigi kodanikud, kes ühingu sihte pooldavad ja kes tegelikult usuühingute (koguduste) ega usuühingute liitude (kirikute) liikmed ei ole, usutunnistustlike tegusid ei tee ning usuühingute ega nende liitude hääks kohustusi ei kannu."

„Humanitas“ asub väljaspool poliitikat. Liikmemaks on 1 kroon aastas. Liikmeks astumise sooviavaldusi võib esitada juhatuse liigetele või aadressil: Tartu, postkast 30.

Vastutav toimetaja ja väljaandja **Max Laosson.**

K. Mattieseni trükikoda o./ü., Tartu, 1933.